GABRIEL DULEA

COMPONENTA ENERGETICĂ A PSIHICULUI UMAN

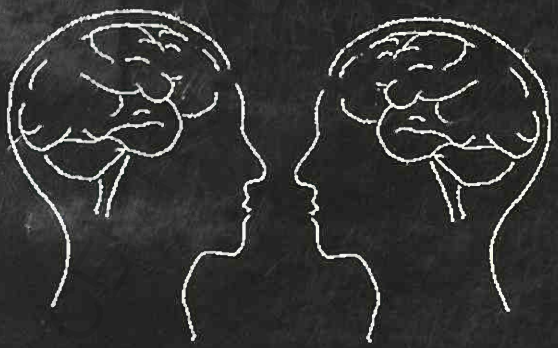

II 373.021

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE
BUCUREȘTI, 2005

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
II 373.21

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

hot

GABRIEL DULEA

COMPONENTA ENERGETICĂ A PSIHICULUI UMAN

- Perspectivă psihofilosofică -

ALE

388512
B.C.U. IASI

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE
BUCUREȘTI, 2005

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Consultanţi ştiinţifici
Prof. univ. dr. Dumitru Constantin
Conf. univ. dr. Alexandru Leordean
Ing. Mihaela Vasilescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DULEA, GABRIEL.
Componenta energetică a psihicului uman: perspectivă psihofilosofică / Gabriel Dulea, - Bucureşti: Editura Universităţii Naţionale de Apărare, 2005.

Bibliogr.
ISBN 973-663-226-1

159,9

© Toate drepturile asupra acestei cărţi sunt rezervate autorului:gabriel.dulea@gmail.com

Răspunderea privind conţinutul lucrării revine în totalitate autorului.

ISBN 973-663-226-1

COLECŢIA UNAp ŞTIINŢE SOCIALE

2 3.IAN. 2006

Dedic această carte soției mele, Tali, și fiului meu, Vlad, care au fost alături de mine pe tot parcursul elaborării acesteia, susținându-mă moral și încurajându-mă să o public.

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Cuvânt înainte 9

Despre metodă 13

Psihicul uman între spirit şi energie 30

Modelul cibernetic al psihicului uman ... 36

Dualitatea şi identitatea conştiinţei 48

„Eul", conştiinţa şi personalitatea 73

Energia psihică şi echilibrul psihic 87

Legea conservării energiei psihice 107

În loc de încheiere 117

Dicţionar de termeni utilizaţi în lucrare . 123

Bibliografie selectivă 127

SOMMAIRE

Avant-propos 9
Sur la méthode 13
Le psychique humain entre esprit et énergie 30
Le modèle cybernétique du psychique humain 36
La dualité et l'identité de la conscience ... 48
L'„ego", la conscience et la personnalité .. 73
L'énergie psychique et l'équilibre psychique 87
La loi de la préservation de l'énergie psychique 107
Au lieu de conclure 117
Dictionnaire de termes utilisés dans l'ouvrage 123
Bibliographie sélective 127

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONTENTS

Foreword 9
About Method 13
Human psyche between spirit and energy 30
Human psyche cybernetic model 36
Conscience duality and identity 48
„The ego", conscience and personality 73
Psychical energy and psychical balance ... 87
Psychical energy conservation law 107
Instead of conclusions 117
Glossary of used terms 123
Selected bibliography 127

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvânt înainte

Natura însăşi i-a stabilit animalului sfera de acţiune şi acesta se mişcă liniştit în cadrul ei, fără să încerce s-o depăşească, fără să bănuiască măcar că mai poate exista şi o altă sferă.

Divinitatea i-a hărăzit omului un scop general, şi anume, acela de a înnobila atât omenirea, cât şi pe sine însuşi, dar l-a lăsat pe el singur să-şi caute mijloacele prin care va putea atinge acest scop.

„Omul este măsura tuturor lucrurilor", afirma filosoful grec Protagoras (c.485 - c.415 î.Hr.). Parafrazându-l, după aproape două mii cinci sute de ani, am putea spune că omul este „cheia" tuturor problemelor sociale. Orice proiect social, orice acţiune socială are şanse de reuşită dacă se raportează la om, dacă iau în considerare omul, aşa cum este el, nu cum am dori să fie. Dar omul (comportamentul uman) nu poate fi analizat în afara contextului social în care trăieşte. Aşadar, apar o seamă de întrebări, care aşteaptă un răspuns adecvat, pentru studiul eficient şi eficace al omului contemporan, cum sunt: în ce lume trăim? ce lume construim? încotro ne îndreptăm?

Afirmăm, fără drept de tăgadă, că trăim în mod vizibil într-o lume stresantă, care, din

B.C.U. M. EMINESCU IAŞI

multe puncte de vedere, a devenit chiar şocantă. Tabloul lumii contemporane, cu părţile sale pozitive şi negative, ne este cunoscut în linii generale. Dar cum am putea să-l înţelegem şi, mai ales, cum poate fi el acceptat? În mileniul în care omul a acumulat cunoştinţele ştiinţifice şi mijloacele tehnologice care l-au lansat în cosmos, în care a investigat cu succes macro şi microcosmosul nostru, în care a descoperit secretul norilor galactici, al informaţiei genetice şi al antimateriei, tot el, omul, este angajat într-o ruinătoare şi aberantă cursă a înarmărilor, pentru care se cheltuiesc anual aproape 600 miliarde de dolari, reuşind să înzestreze pe fiecare locuitor al globului cu peste 100 de tone de nitrotoluen.

Iată, aşadar, contextul social în care se propulsează omul începutului de mileniu. Ceea ce aşteptăm de la oamenii din jurul nostru, cu care ne aflăm în relaţii fie oficiale, fie neoficiale, sunt comportamente de un anumit tip. Dorim ca ei să se comporte moral, legal, să acţioneze în conformitate cu anumite norme stabilite de colectivitatea umană în care convieţuim. Dorim ca fiul nostru să fie harnic şi respectuos, prietenul să fie cinstit şi loial, şeful să fie corect şi înţelegător şi multe altele.

Pentru a obţine comportamentele dorite de la cei cu care lucrăm sau convieţuim declanşăm asupra lor o serie de acţiuni, de influenţe conştiente, deliberate, ce duc uneori

la obţinerea efectului scontat, alteori nu. Pentru ca ele să fie eficace, pentru a se solda deci cu efectele scontate se cere cunoaşterea mecanismelor funcţionale ale entităţii prin care sunt recuperate şi prelucrate, adică a psihicului uman. Acesta este motivul pentru care ne propunem în această carte să identificăm acele elemente care uneori ni se par banale şi stereotipe, alteori prea complicate, niciodată inabordabile. Aceste elemente conturează în fapt sistemul funcţional al psihicului uman, sub incidenţa unei filosofii, care, la rându-i, doreşte să răspundă cu claritate şi realism marilor probleme cu care se confruntă psihologia la început de mileniu.

Am încercat, aşadar, să evidenţiem aspecte principiale, exigenţe metodologice pe terenul psihologic şi filosofic, descifrând din vasta problematică supusă investigaţiei ceea ce îi este propriu omului, modul cum funcţionează simţurile, intelectul şi trăirile sale, adică pe terenul celor mai complexe şi variate tipuri de structuri şi interacţiuni, luate ca model în organizarea şi funcţionarea unei societăţi aflate în plin proces de evoluţie, în continuă schimbare şi perfecţionare.

Autorul

Bucureşti, octombrie 2003

UAIC IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Despre metodă

Desprinsă din filosofie, în ultima parte a secolului al XIX-lea, psihologia, ca mai toate ştiinţele socioumane, nu putea ignora metodele de cercetare specifice filosofiei. Una dintre acestea, care a făcut carieră încă din antichitate, este *metoda dialectică*, la care ne vom referi în continuare, pentru că această metodă o găsim la baza celor mai multe sisteme filosofice care se ocupă de personalitatea umană.

Marile fenomene şi procese ale omenirii sunt într-o veşnică devenire, cum intuise încă din antichitate Heraclit din Efes (545-475 î.Hr.). Nici un lucru nu este identic cu altul aparent asemănător. El este acelaşi şi mereu altul, identic doar cu sine însuşi, observase, pe bună dreptate, filosoful elen. Când priveşti la un râu, crezi că rămâne înaintea ta acelaşi, şi cu toate acestea el se schimbă de la un moment la altul. Şi ca râul sunt toate pe lume. Dar Heraclit nu a sistematizat într-o concepţie logică adânca sa intuiţie despre veşnica schimbare a lucrurilor. Observaţia sa are totuşi o pregnantă valoare metodologică în cercetarea fenomenelor psihice.

Această metodă avea să constituie mai târziu un titlu de glorie nepieritoare pentru genialii Platon (427 – 347 î.Hr.) şi Zenon (336-264 î.Hr.) care practic au inventat-o. Platon, într-un mod rafinat, scotea din contemplarea ideilor în unitatea lor eternă afirmaţii asupra lucrurilor de pe pământ. *Logica ideilor* este identificată de această metodă cu *logica faptelor reale*. Faptele de pe pământ urmează să se explice din dependenţele în care se găsesc ideile[1]. Este de la sine înţeles că, conform acestei metode, ceea ce se uneşte în gând se uneşte şi în realitate, iar ceea ce se separă în gând se separă şi în realitate. Ceea ce este raţional este şi real, în timp ce ceea ce este real nu se poate să nu apară înainte în minte ca raţional. Zenon, însă, din simpla dispoziţie contradictorie asupra ideilor despre mişcare, deducea inexistenţa acesteia în realitate.

Aşa cum lesne se poate observa, concepţiile filosofilor eleni aveau vicii de fond*, pe care aceştia nu le-au putut depăşi. I-a fost dat unui filosof modern, George Wilhelm Friederich Hegel (1770-1831), să sesizeze şi să sistematizeze concepţia privind succesiunea,

---

[1] Platon, *Dialoguri*, Editura Iri (Colecţia Cogito), Bucureşti, 1998, p.272.

* Nu este vorba atât de vicii de metodă, cât mai ales de sistem (abordare statică, descriptivistă, lipsită de perspectiva schimbării, evoluţiei).

devenirea proceselor şi fenomenelor din natură şi societate. Metoda dialectică a găsit, în timpul lui, materialul de construcţie din care şi-a făcut "aripi". Geniul lui Hegel a contopit procesele reale, pe care le exprimau noţiunile de organism şi devenire, cu înseşi procesele argumentării logice. Devenirile din lăuntrul unităţilor naturii sunt pentru el identice cu devenirile din urmă şi sunt evidente prin simpla lor gândire. În acest fel, raţionalul a luat locul realului, nu numai sub formă *statică*, cum o găsim la filosofii eleni, ci şi sub formă *dinamică*, pentru că raţiunea creează alţi posibili reali ca potenţă. Devenirea este aceeaşi la idei ca şi în natură. Ca atare, poţi cunoaşte devenirea din natură prin anticipaţiile date de devenirea din raţiune. Ceea ce este logic să devină în organismul ideilor este logic să se producă şi în lumea reală. Şi cum ,în logică, o idee se determină prin negaţia sa, tot aşa şi în natură o forţă se determină prin contrariul său. Astfel, Hegel ajunge la concluzii limitate istoric, întrucât la el natura cunoaşte o dezvoltare numai în spaţiu, nu şi în timp, fiind o *alteritate a ideii absolute*[2]. Chiar şi cu limitele invocate mai sus, pentru psihologie multă vreme de la întemeierea sa ca ştiinţă şi până astăzi concepţia lui Hegel s-a dovedit a fi benefică în plan metodologic.

---

[2] Cf. Hegel, *Ştiinţa logicii*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p.827.

În această ordine de idei, *psihicul* nu mai este o entitate artificială, izolată de mediu, ci este în mediu şi numai în mediu. Funcţiunea *conştiinţei*, mai ales aceea care este caracteristică vieţii omeneşti, este înţeleasă ca o sinteză a tuturor funcţiilor vieţii din mediul spiritual şi universal. Aşadar, dialecticii lui Hegel nu i se poate reproşa că a lăsat sufletul omenesc fără comunicare cu lumea externă.

Astăzi, se pare că lucrurile stau puţin altfel, ele putând fi analizate din altă perspectivă, şi anume a cuceririlor ştiinţei şi tehnologiei din epoca contemporană. Contribuţiile materialismului dialectic privind contradicţiile, unitatea şi lupta contrariilor, acumulările cantitative şi saltul calitativ, dialectica necesitate/întâmplare, puse în noul context al cunoştinţelor aduse de teoria sistemelor, a informaţiei, de teoriile lui Ilya Prigogine, laureat al Premiului Nobel, constituie premise ştiinţifice ale noilor întreprinderi de cunoaştere şi interpretare a fenomenelor şi proceselor psihice. Ele ne furnizează acum elementele esenţiale pentru posibilitatea de a revizui metodele noastre de gândire, pentru a elabora noi principii axiale şi noi paradigme, care să ne ajute să înţelegem şi să stăpânim complexitatea psihicului uman. Pe psihologul cercetător nu-l interesează atât repetabilitatea fenomenelor şi proceselor psihice, cât, mai ales, succesiunea, devenirea acestora.

În cercetările sale epistemologice, sociologul francez Edgar Morin avansează ideea posibilității unei noi raționalități, care ar putea revoluționa gândirea în ceea ce privește natura și devenirea psihicului uman.

Poate cea mai revoluționară schimbare este tocmai modificarea sistemului de gândire, de la cea liniară, carteziană – a legăturilor biunivoce cauză/efect –, la cea holistică – a sesizărilor interdependențelor multiple și contradictorii –, bazată pe concepte de sistem, de proces, feedback și pe dihotomii de tipul continuitate/discontinuitate, echilibru/dezechilibru, necesitate/întâmplare etc.

În acest nou context, nu vom fi prea surprinși că fapte aparent complet izolate sunt foarte strâns legate între ele. Pentru a înțelege ce se întâmplă în jurul nostru, pentru a înțelege esența, natura și direcțiile de urmat în cercetarea psihicului uman trebuie să integrăm și să corelăm în mod coerent fapte, evenimente, realități și cunoștințe fără nici o legătură aparentă între ele.

Cum să înțelegem esența, natura și direcțiile schimbării în cercetarea psihicului uman? Aceasta presupune, evident, și înțelegerea interdependențelor dintre fenomenele și procesele psihice, a conexiunilor și a complexității acestora. Nu vom putea înțelege întregul fără a-i cunoaște în

profunzime părțile sale componente, dar nici nu vom putea cunoaște părțile sale componente fără a înțelege întregul. Aceste procese vor presupune probabil un permanent du-te-vino, de la analiză la sinteză, de la particular la general, de la sisteme la subsisteme și invers, de la structuri la concepte, de la anatomia sistemelor la fiziologia lor, de la părți la întreg și invers, ca și ample dialoguri între psihologie și celelalte discipline socioumane. Procesele psihologice necesită astfel o tratare interdisciplinară.

Ne aflăm, așadar, în fața unui salt revoluționar în activitatea de cunoaștere științifică a fenomenelor și proceselor psihice. Adâncirea specializării psihologilor pe domenii stricte de activitate, viziunea „tunel" a psihologului excesiv specializat, care a ajuns să știe tot mai multe lucruri despre tot mai puțin, a ridicat adesea pereți impermeabili între diferitele psihologii de ramură. Concentrarea pe domenii tot mai înguste, pe lângă marile beneficii evidente pe care le-a adus cunoașterii în profunzime a universului psihic, a creat și numeroase bariere în sesizarea unor conexiuni, a interdependențelor și în înțelegerea întregului. În mod paradoxal, dar adesea, odată cu progresul cunoașterii specializate, sporește ignoranța privind globalitatea.

Gândirea raționalistă, rectilinie, carteziană, a legăturilor biunivoce de tip

cauză/efect a condus şi ea la apariţia unor handicapuri în înţelegerea interdependenţelor şi a complexităţii psihicului uman. Sesizarea de către Jean Piaget – unul dintre cei mai mari specialişti din domeniul epistemiologiei şi psihologiei – a „valorii etalon" şi a „erorii etalonului" în procesele de cunoaştere pune limpede în evidenţă handicapul esenţial al abordării sectoriale şi nevoia de a reface traseul invers, de la detaliu spre ansamblu.

În realitate, rareori găsim fenomene psihice de tip determinist clasic, bazate pe relaţia simplă cauză/ efect. De regulă, există un şir de cauze şi de efecte, care se intercondiţionează reciproc. Afirmaţia că întotdeauna o cauză dă naştere la aceleaşi efecte nu ţine seamă de context. Aceasta reprezintă mai degrabă un caz particular decât cazul general. Existenţa unui şir de cauze şi efecte interdependente face ca şi contextul să se afle permanent în mişcare. Mult tânjita stare de echilibru a sistemului psihic determinată energetic este şi ea mai curând un caz particular, întrucât nu există echilibru perfect. Starea de dezechilibru dinamic a sistemului psihic, despre care vom vorbi într-un capitol distinct, în căutarea echilibrului este mai degrabă starea de fapt.

Fără a sesiza interdependenţele şi a înţelege complexitatea psihicului uman nu vom putea realiza progresele aşteptate de la

cunoaşterea sa ştiinţifică. Am plătit şi continuăm să plătim tribut abordărilor parţiale, simplificărilor excesive. Soluţiile adoptate în cazul abordărilor sectoriale s-au dovedit, adesea, paleative, contradictorii sau chiar incompatibile. Înţelegerea complexităţii presupune admiterea paradoxurilor, a existenţei contradictoriului, posibilitatea coexistenţei unor paradigme diferite.

Având statut de ştiinţă unanim recunoscut, psihologia apelează, în procesul de cunoaştere a psihicului uman, la toate metodele obiective proprii celorlalte ştiinţe. Numai că, datorită specificului său de studiu, preluarea nu poate fi făcută mecanic. Pentru că studierea proceselor fizico-chimice din ştiinţele exacte urmează un traseu care, simplificat, ar putea fi redat prin schema din fig. 1.

Observaţia următoare ni se pare crucială pentru ceea ce urmează. Şi anume, în psihologie experimentul de laborator nu este pur şi simplu posibil, pentru că viaţa, psihicul însuşi nu pot fi studiate în afara mediului extern (natural şi/sau social) şi, cu atât mai mult, a celui intern (universul psihic), care efectiv nu pot fi realizate în condiţii de laborator. Dacă fenomenele fizico-chimice pot fi studiate pe segmente, cunoaşterea fenomenelor şi proceselor psihice presupune anumite specificităţi, întrucât psihicul nu este

nicidecum static, ci, dimpotrivă, dinamic, aflat în permanentă devenire.

Rolul ipotezei din procesul cunoaşterii ştiinţifice a fenomenelor şi proceselor fizico-chimice este preluat în cercetarea psihologică de intuiţie. Nu este vorba de intuiţia comună, ci de un anumit tip de intuiţie creatoare, pe care o vom numi în continuare *intuiţie vie*. Dublată de imaginaţia creatoare, acest tip de intuiţie specifică omului nu se poate manifesta în afara conştiinţei, mai ales a funcţiei sale anticipative.

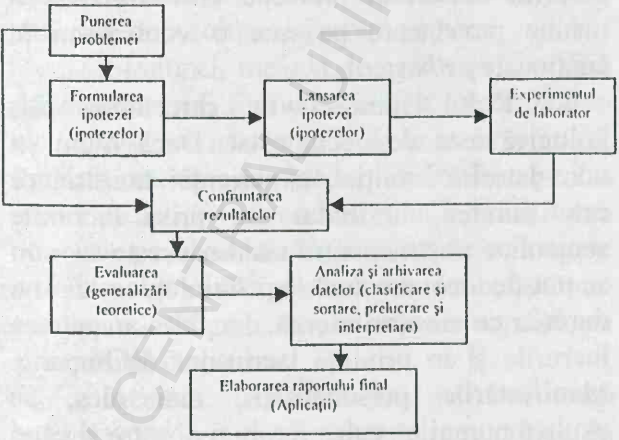

Fig. 1: ***Schema de principiu a procesului de cunoaştere ştiinţifică a fenomenelor fizico-chimice***

De ce în cercetarea psihologică lucrurile stau astfel şi nu altfel vom argumenta în continuare. Prin legile de succesiune aflăm că diferitele manifestări ale personalităţii se petrec aşa şi nu altfel, dar nu pentru ce se petrec astfel. Cunoaştem, prin observaţie, jocul extern al manifestărilor, dar nu pătrundem în „secretul" rolului lor intern, şi la personalitate tocmai acesta este principalul, adică voim să pătrundem rostul, deci să răspundem la întrebarea „pentru ce?" şi nu ne mulţumim cu simpla înşiruire cauzală a manifestărilor. În intimitatea sa, personalitatea, în accepţia psihologică a termenului, îşi ia propriile măsuri de protecţie. Este vorba de o mantie protectoare pe care o vom numi în continuare *psihosferă*.

Rolul intuiţiei în cercetarea psihologică este de necontestat. Dacă n-am şti noi, datorită intuiţiei, experienţei noastre, ce este durerea, în zadar am privi lacrimile semenilor noştri, pentru că din aceste lacrimi se pot deduce eventual legi fiziologice, dar nu durerea ca emoţie internă. La fel s-ar petrece lucrurile şi în privinţa lacrimilor de bucurie. Manifestările personalităţii, mai ales, se explică numai pe calea intuiţiei noastre şi când aceasta este creatoare de valori, rolul ei în cunoaştere este incontestabil. Demersul ştiinţific care face abstracţie de anticipările intuiţiei vii, de introspecţie, este de la început

născut mort. Suntem de acord că intuiția vie ia locul ipotezei din cercetarea științifică a fenomenelor fizico-chimice, dar ce se întâmplă cu experimentul de laborator? Un singur răspuns ni se pare adecvat: gândirea abstractă, ea este în măsură să substituie experimentul de laborator. Prelucrarea psihică conștientă a datelor și informațiilor (proiectelor) obținute prin intuiția vie ne va da posibilitatea ca din multitudinea acestora să alegem, prin comparație, analiză și sinteză, pe cele viabile.

Ultima verigă, practica socială, este cea care urmează să valideze viabilitatea modelului astfel obținut, a încercării noastre temerare de a scruta universul psihic.

Și atunci, metoda de cercetare specifică psihologiei va fi formulată astfel: *De la intuiția vie la gândirea abstractă și de la ea la practică.* Praxisul social este, așadar, definitoriu pentru modul de acțiune al cercetătorului în tentativa sa de a face pasul înainte în procesul de cunoaștere a universului psihic, a cărui intimitate, așa cum anticipam, este greu, dar, în anumite condiții, nu și imposibil de pătruns.

Această formulare nu ne orientează cumva spre reducerea cercetării științifice în psihologie la una dintre etapele acesteia, ce-i drept importantă, anume cea empirică? Într-adevăr, orice știință parcurge în evoluția sa mai multe etape: descriptivă, empirică, teoretică, axiomatică

etc. Unde a ajuns, deci, astăzi psihologia şi care-i esenţa paradigmelor psihologice?

Răspunsul este destul de dificil de formulat, pentru că dezvoltarea ştiinţelor, progresele dobândite în tehnologie nu pot rămâne indiferente psihologiei, mai ales într-o interpretare interdisciplinară. Este de la sine înţeles că metodele de cunoaştere avansate, proprii celorlalte ştiinţe, sunt preluate selectiv şi de psihologie.

Ceea ce este specific psihologiei, în principal, şi celorlalte ştiinţe socio-umane, în general, este tocmai contactul permanent cu oamenii, cu subiecţii de cercetat. Observaţia nemijlocită, sistematică, investigaţia prin intermediul testelor psihologice sau al altor metode, urmate de prelucrarea şi interpretarea ştiinţifică a datelor, apelând la tehnici din ce în ce mai sofisticate şi perfecţionate, ne fac să credem că locul psihologului nu este în laborator (numai în laborator), ci în mijlocul oamenilor. De aici rezultă o mulţime de tehnici şi metode în continuă perfecţionare (observarea, convorbirea, jocul de rol, anamneza, bilanţul psihologic etc.), care nu fac obiectul acestei cărţi, întrucât o bună parte din ele au fost tratate de noi într-o altă lucrare[3].

---

[3] Gabriel Dulea, *Sociodinamica grupului militar*, Editura Militară, Bucureşti, 1991, p.151-169.

Este adevărat că cercetarea psihologică contemporană a evoluat de-a dreptul impresionant, fiind susţinută de aparatură instrumentală sofisticată, capabilă, aşa cum susţin psihologii americani, să pătrundă în intimitatea psihicului uman. Astfel, se vorbeşte tot mai mult în ultimul timp de *„maşina de citit gândurile"*, de sisteme speciale performante de emisie-recepţie, capabile să capteze ceea ce aceiaşi specialişti americani numesc *„energia minţii"*. Instalarea unor astfel de staţii* în întreaga lume, din Alaska în Asia, din Europa în Africa sau Australia, va permite, susţin specialiştii americani, acţiuni concomitente de formare a unei conştiinţe globale, în măsură să prevadă calamităţile naturale, conflictele armate, fără a preciza locul de producere a acestora, şi, chiar mai mult, instalarea păcii mondiale.

Că nu poate fi formată o conştiinţă globală, ceea ce ar fi oarecum echivalent cu o anume uniformizare forţată a conştiinţelor, nu este greu de demonstrat. Aşa cum vom vedea pe parcursul acestei lucrări, conştiinţa este unică, activă, creatoare, aceeaşi şi mereu alta, întocmai râului lui Heraclit, identică cu sine însăşi, inconfundabilă în timp şi spaţiu.

---

* O asemenea instalaţie se află şi în România, în municipiul Cluj-Napoca, dar nu deţinem informaţii (nu au fost făcute publice) privind performanţele acesteia şi rezultatele obţinute până în prezent.

Nu contestăm existența *energiei minții*, invocată de specialiștii americani, numai că ea nu poate fi substituită *energiei psihice*, care face obiectul lucrării de față.

Totodată, nu putem eluda faptul că cercetările actuale tind să aducă în atenția lumii științifice un aspect mai puțin explorat – structura energetică a materiei vii. Toate corpurile a căror temperatură se situează deasupra lui zero absolut emit radiații electromag-netice de frecvențe și lungimi de undă care le sunt proprii. Conform fizicii cuantice, toate particulele fundamentale ale materiei se află într-o continuă mișcare ondulatorie. Materia înseamnă vibrație, ne spune Max Planck**. Noțiunea de câmp energetic – aflat într-o continuă pulsație sau vibrație, prezent la nivelul materiei în Univers – este esențială pentru înțelegerea transferului de informație atât între organismele vii, cât și între acestea și mediul ambiant și cosmic. Informația, în ultimă instanță, este redusă tot la o vibrație, la perceperea unui câmp energetic modulat în unde cu anumiți parametri.

** Max Planck (1858-1947), fizician german. Profesor universitar la Kiel și Berlin. Cercetări și studii asupra radiației termice (a stabilit legea de distribuție spectrală a energiei). A emis ipoteza conform căreia emisia și absorbția de energie în sisteme radiante este discontinuă și are loc în cuante egale cu *hv* (*h* este constanta lui Planck, iar *v* este frecvența radiației), punând astfel bazele mecanicii cuantice. În filosofie, a combătut pozitivismul lui E. Mach și idealismul „fizic" în genere. Laureat al Premiului Nobel.

Schimbul de informaţie poate fi înţeles ca o interferenţă de vibraţii, de unde sau de câmpuri energetice variabile[4].

Aşadar, este posibil ca, în anumite condiţii, creierul uman să emită un gen de energie specifică, care cu o aparatură specială ar putea fi captată şi direcţionată ulterior în scopuri umanitare. Vom lăsa timpul să decidă veridicitatea unei astfel de întreprinderi temerare, aflată încă la începuturi.

În ceea ce priveşte *„maşina de citit gândurile"*, câteva observaţii se impun de la sine. Se vorbeşte tot mai mult despre fenomenul numit *cumberlandism*, care ar consta din sesizarea gândurilor unui om prin urmărirea mişcărilor involuntare ale musculaturii, pe care se bazează şi detectorul de minciuni[5]. Explicaţia ni se pare oarecum fantezistă, pentru că este greu de presupus că am putea, chiar şi prin intermediul unei maşini performante, să pătrundem în intimitatea psihicului uman. Deci, nu este vizată direct funcţia psihică a gândirii, mult mai complexă decât ne putem imagina, angrenând cu sine întregul arsenal psihologic, transformându-i pe oameni în tot ce au ei mai bun, mobilizându-i în tot ceea ce întreprind. Cu toţii ştim că *gândirea pozitivă* (logică, activă, creatoare, n.a.) – observă,

---

[4] Dumitru Constantin Dulcan, *Inteligenţa materiei*, Editura Teora, Bucureşti, 1992, p.67.
[5] *Ibidem*, pp.88-89.

pe bună dreptate, psihologul american Rosalene Glickman – ne poate motiva să devenim productivi, eficienţi şi plini de succes. Cei ce gândesc pozitiv se văd pe ei înşişi buni, afectuoşi, competenţi şi meritând să se bucure de darurile vieţii. Ei se concentrează asupra valorii din ei înşişi, din ceilalţi şi din lume. Se preocupă de felurile în care lucrurile *pot* fi făcute şi chiar fac ca ele să se întâmple. Abordează viaţa cu atitudinea *„pot face"* şi *„voi face"*, fiind siguri că iarba va înverzi acolo unde o vor uda[6]. Aşadar, când ne referim la *„citirea gândurilor"* trebuie să avem în vedere mai ales postura gândirii ca produs al materiei superior organizate – creierul uman. Ca atare, suntem de acord că pot fi evaluate rezultatele gândirii (gândul nerostit, dar existent ca produs finit) întocmai ca în cazul inteligenţei artificiale.

Că inteligenţa artificială este o realitate nu putem tăgădui, dar aceasta este mult diferită de cea umană, cu toate că în acest domeniu s-au obţinut încă din secolul trecut rezultate uluitoare, de-a dreptul şocante. Joseph Weizenbaum, de pildă, de la Institutul de Tehnologie din Massachusetts, a construit o maşină psihiatru, capabilă să înlocuiască, în anumite limite, cu succes, psihotera-peutul[7]. Şi totuşi, inteligenţa

---

[6] Rosalene Glickman, *Gândirea optimă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, pp.10-11.

[7] Cf. Carl Sagan, *Creierul lui Broca*, Editura Politică, Bucureşti, 1989, p. 354-356.

artificială nu o poate înlocui pe cea umană, pentru că omul gândeşte în funcţie de context, deci selectiv, şi de starea psihică în care se află la un moment dat, adică de sentimentele şi dispoziţiile sale interne. Raportul raţional/sentimental este dihotomic, el fiind, de regulă, sau/sau, uneori, şi/sau şi numai rareori şi/şi.

Suntem, aşadar, îndreptăţiţi să afirmăm că încă nu a fost inventată „maşina" care să înlocuiască în totalitate omul şi nu sunt perspective apropiate ca aceasta să fie inventată. Complexitatea psihicului uman, imposibilitatea pătrunderii în universul psihic, fără ca echilibrul psihic, susţinut energetic, cum vom vedea în continuare, să fie afectat, sunt doar câteva motive care vin în sprijinul afirmaţiei noastre de mai sus.

Perspectiva energetică în abordarea psihicului uman aduce cu sine şi o revizuire a metodelor cu care operează psihologia ca ştiinţă. Energia psihică, obiectul de investigat propus în lucrarea de faţă, necesită identificarea metodelor şi tehnicilor de măsurare a acesteia, nu neapărat cu ajutorul unor aparate, pentru că energia psihică nu poate fi împărţită în calupuri, segmente vectoriale înregistrate de aparate special construite, ca în cazul altor forme de energie, ci printr-o pregătire specială a noastră, alta decât cea de până acum.

Psihicul uman între spirit şi energie

Indiferent de domeniul în care se exercită, cunoaşterea ştiinţifică se manifestă prin câteva coordonate, dintre care mai importante sunt: expresia conceptuală a sistemului de informaţii care formează conţinutul respectivei ştiinţe; caracterul obiectiv al metodei de cercetare; descoperirea legilor care guvernează domeniul respectiv; servirea intereselor practicii sociale. Iată o suită de repere pe deplin aplicabile şi psihologiei, disciplină în raport cu al cărei obiect de studiu se ridică problema dacă, în explorarea domeniului psihic, se poate merge progresiv, de la neesenţial la esenţial, de la legături exterioare la legături interne, de la determinările întâmplătoare la cele necesare, redându-se obiectul, cu ajutorul conceptelor, în structura lui contradictorie, în totalitatea determinărilor lui concrete şi în devenirea sa istorică.

Deşi preocupările pentru problemele de psihologie sunt foarte vechi, constituirea psihologiei ca ştiinţă este de dată relativ recentă. Filosofii şi naturaliştii din antichitate au avut şi în acest caz intuiţii geniale asupra naturii şi semnificaţiei vieţii sufleteşti a

omului, dar ei n-au depăşit viziunea sintetică şi difuză, naivă şi oarecum poetică, chiar dacă un Aristotel, de pildă, a scris pagini întregi despre simţuri şi raţiune şi a întrezărit înseşi legile asociaţiei la nivelul memoriei.

În decursul istoriei, psihicul a fost, rând pe rând, considerat fie un depozit de senzaţii, o placă de gramofon, o flamă, un foc, o respiraţie, o emanaţie, fie o forţă necunoscută şi incognoscibilă, ceva supranatural, fără asemănare cu lumea lucrurilor cunoscute[8].

Destul de târziu, în secolele XVII şi XVIII, cu excepţia lui Descartes şi a unora dintre iluminiştii şi naturaliştii francezi (Diderot, Cabomis, Charles Bonet ş.a.), s-au făcut consideraţii de psihologie într-un chip speculativ, abstract, deductivist, după modelul gândirii matematice şi al combinaţiilor simple sau complexe din chimie (Locke, Spinoza, Hobbes, Condillac etc.).

De-abia în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a început să se detaşeze domeniul specific de studiu al psihologiei, să se contureze mai clar problema metodei şi a stilului de cercetare în plan psihologic, să se caute şi să se descopere, pe cale intuitivă, existenţa unor raporturi cauzale stabile, repetabile între faptele de ordin extern şi

---

[8] Ştefan Odobleja, *Psihologia consonantistă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p.75.

faptele de ordin intern, subiectiv, psihic. Progresele realizate în domeniul diferitelor ştiinţe ale naturii (chimie, biologie, anatomie, fiziologie etc.) au spulberat, pur şi simplu, speculaţiile filosofice despre suflet şi au făcut posibilă abordarea problemelor de psihologie dintr-un punct de vedere mai firesc şi mai apropiat de realitate.

Teoria pozitivistului Auguste Comte*, conform căreia psihologia nu poate fi o ştiinţă de-sine-stătătoare, dat fiind caracterul subiectiv, unic, irepetabil şi ireversibil al fenomenelor psihice, începea să fie anacronică. S-au făcut cercetări ample asupra senzaţiilor, cu diferitele lor modalităţi de exprimare, asupra percepţiei, memoriei, afectivităţii, stabilindu-se chiar legi şi principii. Ne referim, de exemplu, la legile senzaţiilor, stabilite prin psihofizica lui Gustave Fechner, la legile asociaţiei expuse şi ilustrate amănunţit în operele lui James Mill, J.St.Mill, A.Bain, la dependenţele cauzale dintre anumite particularităţi ale materialului de memorat şi particu-laritățile proceselor memoriei, studiate de Ebbinghaus sau Alfred Binet, la expunerea de către Th.Ribot a ordinii stricte, necesare, în care

---

* Auguste Comte (1798-1857), filosof şi sociolog francez. Întemeietorul pozitivismului. Unul dintre fondatorii sociologiei. Filosofia sa „pozitivă" încerca să se întemeieze exclusiv pe datele ştiinţelor exacte, combătând gândirea speculativă. Eliminarea noţiunii de materie şi negarea cognoscibilităţii lucrurilor i-au conferit însă un caracter agnostic. A considerat că gândirea umană parcurge trei stadii de dezvoltare: teologic, metafizic şi pozitiv.

se produce destrămarea procesului memoriei sau al voinţei în cazuri patologice etc. Asistăm, prin urmare, la încercări de a depăşi faptul accidental, exterior şi de a depista legături interne, necesare la nivelul fenomenelor psihice. Cu toate acestea, psihologia rămânea la interpretări înguste, valabile cel mult pentru unele sectoare izolate şi elementare ale domeniului de cercetare.

În decursul timpului, concepţiile despre psihic s-au grupat în două forme antagonice: *idealiste*, respectiv *materialiste*, între care s-a intercalat *monismul* (idealist sau materialist).

Concepţiile idealiste, cu toate că unele abordări au fost dialectice, productive, corespund punctului de vedere static şi spaţial, fixist şi substanţialist, considerând că psihicul este de o natură aparte şi cu o origine extrinsecă, transcendentală, el fiind înnăscut, aprioric, dat ca atare, incomprehensibil, incognoscibil şi inconştient.

Aşadar, înţelegerea idealistă a psihicului – ca manifestare a unui spirit creator, înzestrat cu iniţiativă, ca expresie a activismului unei substanţe spirituale speciale, ca „o monadă fără uşi şi fără ferestre" – închidea calea către cunoaşterea legilor lui. De la postularea fenomenelor psihice în raport cu celelalte funcţii ale organismului se ajungea la postularea incognoscibilităţii legăturilor şi interdependenţelor lor. Asemenea concepţii au alimentat secole de-a rândul teoriile sufletului

mistic, de la stângismul animiştilor (spiritiştilor), promotori ai teologiei primitive, la rafinamentul teologilor contemporani.

Consolidându-se în lupta cu idealismul, bazându-se pe succesele crescânde ale ştiinţelor naturii, eliberându-se treptat de limitarea inerentă primelor etape, *psihologia materialistă* a afirmat teza că viaţa psihică este supusă unor legi indiscutabile şi că, în acest sens, ea poate să fie o ştiinţă pozitivă. Ca atare, în concepţiile materialiste, ce corespund punctului de vedere dinamic şi temporal, evoluţionist şi energetic, psihicul este de aceeaşi natură ca şi lumea externă, el este dobândit, aposterioric, evoluat în timpul vieţii speciei şi individului, cognoscibil, comprehensibil şi conştient.

Ca să fim consecvenţi cu noi înşine şi pentru a înţelege modelul cibernetic al psihicului uman, să aducem în discuţie problema *energiei psihice*, cea care permite, de fapt, o asemenea abordare. Ni se pare poate curios, dar problema suportului energetic al psihicului uman a fost abordată pentru prima oară nu de un reprezentant al concepţiei materialiste, ci de un idealist. Sistemul intitulat *energetismul*[9], promovat de ilustrul profesor de chimie de la Universitatea din Leipzig, laureat

[9] Wilhelm Ostwald, *Die Uberwindung des Wissenschaftlinchen Materialismus*, 1895; *Vorlesungen über Naturphilosophie*, 1901; *Energetische Grundlagen der Kultur Wissenschaft*, 1908; *Die Philosophie der Werte*, 1912.

al Premiului Nobel, Wilhelm Ostwald, pentru care psihicul uman era o manifestare a energiei ca realitate primordială, prin care se explică toate fenomenele din natură şi societate, nu era altceva decât un idealism „fizic".

După mai bine de un secol de la fundamentarea teoriei energetismului, nu avem prea multe de reproşat lui Ostwald, cu excepţia faptului că a substituit materia cu substanţa, privând-o de atributul ei esenţial – mişcarea. Academicianul român Constantin Rădulescu Motru a încercat să depăşească limitele energetismului lui Ostwald prin personalismul său energetic cu pretenţia de a clarifica mai bine şi de a îmbogăţi chiar noţiunea energiei prin noţiunea personalităţii. Numai că energia psihică la el este de provenienţă cosmică (divină, n.n.), scopul evoluţiei cosmice fiind formarea şi desăvârşirea personalităţii umane, deasupra căreia postulează personalitatea divină[10].

Astăzi, când cibernetica şi informatica au dobândit succese remarcabile, suntem convinşi că nu greşim dacă afirmăm că existenţa energiei psihice este de netăgăduit, natura ei intrinsecă permiţând explicarea reţelei complicate de interacţiune dintre fenomenele şi procesele psihice. Dar, despre aceasta vom vorbi detaliat în paginile ce urmează.

---

[10] Constantin Rădulescu Motru, *Personalismul energetic şi alte scrieri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984, pp.640-641.

Modelul cibernetic al psihicului uman

Fără îndoială că noţiunea de "informaţie" este esenţială în "Cibernetica" matematicianului american Norbert Wiener, elaborată în anul 1948, ca de altfel şi în cibernetica zilelor noastre. Întrebarea care se pune este, însă, dacă putem să găsim fenomene şi procese cibernetice care nu utilizează informaţia? Unii specialişti exclud posibilitatea ca asemenea fenomene, cum sunt şi cele psihice, să fie considerate cibernetice. În realitate, există neîndoios fenomene cibernetice *pe plan energetic*, cum ar fi, de pildă, autoexcitaţia generatoarelor electrice sau electronice, întrucât orice feedback, chiar şi informaţional, implică şi o componentă energetică sau substanţială.

Deşi este de domeniul evidenţei, ne facem totuşi datoria să consemnăm că modelul cibernetic al psihicului uman este posibil tocmai datorită existenţei unei energii specifice (psihice, n.a.). El a fost intuit de medicul militar şi omul de ştiinţă român Ştefan Odobleja în lucrarea *"Psihologia consonantistă"* (a armoniei), tipărită în limba franceză, în două volume, la Lugoj, în anii 1938-1939, şi difuzată prin Librairie Maloine

din Paris, deci cu aproape un deceniu înaintea lui Norbert Wiener. Astfel, acesta foloseşte termenul de "energie", în locul "informaţiei" şi "legea reversibilităţii" în locul "cercului vicios", intuind feedback-ul de astăzi, reversibilitatea energetică permiţând închiderea buclelor cibernetice, atât de eterogene din punct de vedere fizic. Este foarte important de menţionat că Odobleja a văzut în buclele cibernetice manifestarea unei legităţi generale, anume legea reversibilităţii (feedback-ul din cibernetică).

Din această perspectivă, psihicul uman ne apare ca un sistem de tip cibernetic, suprastructurat în reţelele neurocorticale şi specializat în realizarea relaţiei omului cu mediul, în asigurarea adaptării omului la acesta.

Pornim de la adevărul axiomatic conform căruia întreaga materie este organizată pe sisteme. Noţiunea de sistem a fost introdusă de Ludwig von Bertalanffy*, care defineşte sistemul *ca un ansamblu de fenomene legate între ele şi aflate în interacţiune*. Din interacţiunea părţilor sistemului rezultă proprietăţi care reprezintă mai mult decât suma lor. Noua calitate a sistemului este obţinută deci prin integrarea şi nu prin însumarea fiecărui element din sistem.

---

* Ludwig von Bertalanffy, biolog austriac stabilit în Canada. Pionier al abordării „organismice" şi sistemice a fenomenelor biologice. A elaborat o concepţie generalizată a sistemelor.

Cu studiul acestor proprietăţi emergente, diferite de suma părţilor unui sistem, se ocupă în prezent sinergica. Se disting: sisteme *izolate*, care nu fac nici un schimb cu exteriorul sau efectuează unul foarte redus; sisteme *închise*, care fac doar un schimb de energie şi sisteme *deschise* (cum este şi psihicul uman), care întreţin cu mediul înconjurător un permanent schimb de materie, energie şi informaţie[11].

Reprezentarea grafică a relaţiei dintre om şi mediu, reglată prioritar prin intermediul psihicului uman, ne permite construirea unui sistem cibernetic deschis, cu autoreglare, ca în fig. 2.

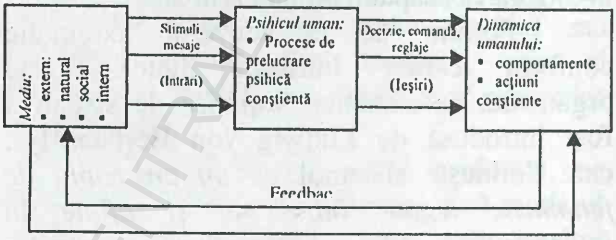

Fig. 2. ***Sistemul cibernetic al psihicului uman***

[11] Dumitru Constantin Dulcan, *op. cit.*, pp.44-45.

Să încercăm explicarea schemei de mai sus pentru a desprinde avantajele pe care le prezintă abordarea psihicului uman din perspectiva cibernetică.

Pornim de la premisa că omul este „bombardat" în permanență cu stimuli din mediul interior sau exterior lui. Acești stimuli pot fi *structuri verbale* (cuvinte, propoziții, fraze vorbite sau scrise), *sunete și structuri sonore* (zgomote de toate tipurile, structuri muzicale), *imagini vizuale* etc. care sunt transmise, prin intermediul organelor de simț „codificat", sub formă de informații (mesaje n.a.), etajului specializat în prelucrarea acestora – rețele neurocorticale.

Stimulii la care ne referem mai sus pot fi construiți și dirijați deliberat spre individ sau pot acționa spontan. Așa cum anticipam, omul recepționează stimulii din mediul exterior (sau interior) și îi prelucrează conștient prin intermediul subsistemului specializat în acest sens. Ca urmare a prelucrării psihice a stimulilor recepționați din mediu, care reprezintă în accepție cibernetică *intrările* în sistem, omul își construiește, de cele mai multe ori conștient, *reacții de răspuns* (*ieșiri*, n.a), prin care, în dinamica umanului, își ajustează comportamentul la solicitările mediului. În prelucrarea psihică sunt angajate

procese şi produse psihice în succesiuni logice şi cu consecinţe previzibile.

Prin intermediul ansamblului de procese de prelucrare psihică conştientă declanşat de stimuli, omul îşi elaborează o reacţie de răspuns, un comportament pe care îl exteriorizează în mediu, în vederea eliminării tensiunii create de acţiunea stimulului (feedback negativ) sau întreţinerii acţiunii sale (feedback pozitiv).

Din multitudinea de stimuli ce se îndreaptă spre individ din mediu, întrucât vom urmări cu predilecţie formarea unui comportament dinainte stabilit, ne vom opri doar asupra celor deliberat construiţi şi dirijaţi spre individ, pentru realizarea unor obiective bine delimitate, pe care îi vom numi în continuare *mesaje*.

Prin acţiunea de influenţare, oricare ar fi ipostazele ei, asupra individului sunt dirijate conştient şi deliberat mesaje, organizate în structuri verbale, sonore, figurative sau combinate, coerente, cu sens şi semnificaţie, cu scopul de a-i determina un anume comportament. Schema anterioară ne spune doar că aceste mesaje sunt recepţionate, prelucrate psihic conştient şi că, pe această bază, persoana îşi construieşte comportamente de răspuns. Pentru a şti cum trebuie acţionat asupra individului, spre a-i determina, măcar în termeni probabilistici,

comportamentul pe care îl dorim, este necesar să cunoaştem ce se întâmplă în psihicul uman la impactul dintre el şi mesajul recepţionat din mediu.

Orice acţiune de influenţare, fie că o numim educaţie, conducere, propagandă, persuasiune, motivare, şantaj, ameninţare sau oricum altfel, este receptată şi prelucrată de individul căruia îi este adresată şi, pe această bază, se elaborează o reacţie de răspuns de către componenta specializată a omului, care este, aşa cum subliniam mai sus, psihicul uman. În aceste condiţii, reglarea optimă şi maximizarea efectelor acţiunii de influenţare sunt condiţionate direct de cunoaşterea schemei funcţionale a psihicului uman, pe care o redăm mai jos (fig. 3). Înţelegerea mecanismelor funcţionale ale psihicului uman a acestei instanţe mediatoare a comportamentului uman, a dinamicii umanului, în fond, ne oferă „cheia" acţiunii de influenţare competente, profesionale. Numai în acest fel, înţelegând mecanismele psihice ce se pun în mişcare la impactul dintre mesaje şi persoana căreia îi sunt adresate putem spera să obţinem efectele scontate.

Aşadar, la impactul mesajului (stimulilor în general) asupra individului, primul proces psihic ce intră în funcţie este *perceperea*. Prin intermediul analizatorilor (organele de simţ) omul percepe mesajele din mediu, sub aspectul

formei, culorii, dimensiunilor, sonorității lor etc. Este posibil ca în urma primului contact cu mediul să se declanşeze acțiuni spontane, involuntare, datorate instinctului, prezent şi în structurile psihice ale omului, nu numai la animale. Produsele acestui prim proces (percepții şi/sau luări la cunoştință) constituie „materia primă" pentru cel de-al doilea proces – *conştientizarea* – în cadrul căruia omul acordă semnificații mesajelor percepute, le identifică, le recunoaşte, le înțelege în ultimă instanță, conştiința fiind astfel un veritabil „filtru" a ceea ce este deja cunoscut prin chemarea din memorie şi ceea ce este de cunoscut şi deci supus prelucrării psihice.

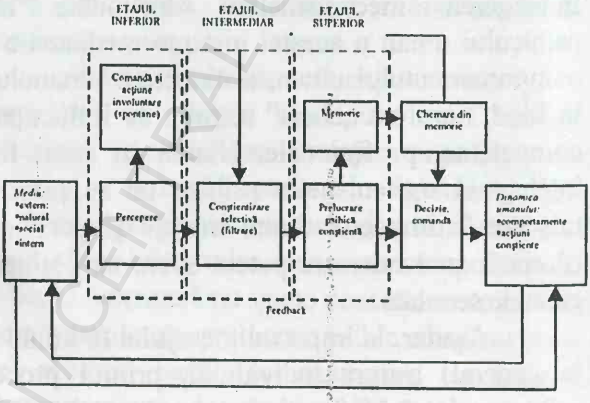

Fig. nr. 3. ***Schema funcțională a psihicului uman***

Nu trebuie să înţelegem de aici că la acest nivel se realizează o *„decantare"* forţată a ceea ce este deja conştientizat şi prelucrat psihic de ceea ce se conştientizează, întrucât conştientizarea fenomenelor, proceselor, experienţelor noi nu se face prin ele însele, ci prin ceea ce deja cunoaştem şi se află stocat în memorie. Deci, noi, prin intermediul conştiinţei, cunoaştem şi recunoaştem ceea ce cândva a fost obiect al cunoaşterii, procedând la prima triere (selectare, filtrare). Este, de fapt, o identificare a ceea ce urmează să cunoaştem prin prelucrare psihică conştientă faţă de ceea ce recunoaştem, apelând la memorie. Aşadar, adevărata cunoaştere o facem prin etajul superior – prelucrarea psihică conştientă, unde intervin raţiunea, inteligenţa, conexiunile, analiza şi sinteza etc. Detalii despre modul cum se petrec lucrurile în realitate, la acest nivel (al conştientizării n.a.), vom prezenta în capitolul rezervat analizei conştiinţei, mai precis, a dualităţii şi identităţii acesteia.

Prin aceste două procese – perceperea şi conştientizarea –, omul recepţionează şi decodifică stimuli, semnale şi mesaje din mediu, acordându-le sens şi semnificaţie, făcându-le „să-i spună ceva". *Lucrul „în sine"* devine *lucru „pentru sine"*.

Dacă pentru realizarea percepției se cere funcționarea normală a receptorilor (a organelor de simț), pentru conștientizare, deci pentru semnificarea și identificarea semnalului primit, este nevoie ca în structurile psihice ale individului să existe criterii și reguli de semnificare, de identificare, cu care să recunoască și să înțeleagă mesajul recepționat. Să ne imaginăm o situație în care o persoană încearcă să comunice ceva alteia într-o limbă total necunoscută acesteia. Aceasta din urmă va recepționa un șir de sunete articulate, va înțelege, probabil, că este o comunicare verbală într-o anumită limbă (acestea sunt elemente furnizate de percepție), dar nu va pricepe nimic din ceea ce încearcă să-i comunice, pentru că, anterior, în structurile sale psihice (în memorie, n.a.) nu a fost stocat nici un element de recunoaștere a acestei limbi (cuvinte, reguli gramaticale etc.). Altfel spus, nu se produce procesul de conștientizare, pentru că individul nu are criterii și reguli cu care să îl realizeze. Comunicarea devine imposibilă, totul rămânând la stadiul de simplă recepționare de sunete fără sens și semnificații pentru destinatar. Perceperea reprezintă *nivelul primar, inferior* al psihicului uman.

Mesajele recepționate sub forma unor propoziții, imagini diverse și structuri sonore cu sens și semnificație, sunt preluate, după ce sunt conștientizate prin *nivelul intermediar*, de nivelul ultim al psihicului uman, cel *superior*, și

supuse unor procese de prelucrare psihică conştientă. La acest nivel funcţional asupra mesajelor recepţionate şi conştientizate anterior se exercită procese de prelucrare psihică deliberată, cum sunt: analiza şi sinteza, evaluarea, compararea, ordonarea, clasificarea, discriminarea, generalizarea, raţionamentele, calculele etc.

Aşadar, între *nivelul primar*, cel al perceperii, şi nivelul superior, de prelucrare psihică conştientă, se interpune conştientizarea, *nivelul intermediar*, mai apropiat de *nivelul superior*, dat fiind faptul că avem de a face cu o prelucrare conştientă. Despre rolul conştiinţei, în sensul celor convenite anterior, vom vorbi însă, pe larg, într-un capitol distinct.

Procesele de prelucrare psihică, conştientă a mesajelor, care, într-o situaţie particulară, pot viza influenţarea comportamentului destinatarului, se soldează cu produse psihice „finite", apte pentru a fi utilizate în practică, cum sunt: date, concepte, principii, reguli, criterii, modele explicative sau acţionale, deprinderi, aptitudini, obişnuinţe, opinii, convingeri, atitudini, motive, trebuinţe, proiecte etc.

În continuare, „*fluxul tehnologic*" al psihicului uman are *două direcţii*. Într-o *primă direcţie*, procesul de prelucrare psihică îl conduce pe individ la luarea unor decizii,

urmate de comenzi de acţiune, pentru a răspunde la solicitarea mediului (acţionează pentru a evita un pericol; îşi proiectează o strategie pentru atingerea unui obiectiv; adoptă o atitudine de susţinere a unui anumit obiectiv social; caută răspunsuri la o problemă cu care se confruntă). Aceasta se întâmplă când mesajele sunt *imperative*, adică îi solicită o anumită acţiune.

Dar în acţiunea de influenţare, indiferent dacă este educaţie, propagandă, conducere, avem mai puţin de-a face cu asemenea situaţii. În acest caz, se doreşte o acţiune de influenţare pe termen lung, *cea de-a doua direcţie*, care, prin mesaj, să ducă la o acumulare de elemente, ce se soldează, în final, cu obţinerea comportamentului dorit, care se declanşează indirect, prin inducere nemijlocită asupra elementelor ce îl determină (cunoştinţe, aptitudini, deprinderi, motive, atitudini etc.). Prin urmare, activitatea de influenţare vizează, în esenţă, modificări în produsele psihice finite ale individului, care, la rândul lor, la un moment dat, să determine modificări de comportament. Pentru ca aceste produse psihice să poată fi utilizate şi după elaborare, se cere stocarea lor. Acest lucru se realizează prin procesul psihic de memorare, *memoria* comportându-se ca o veritabilă bancă de date. Produsele psihice memorate (date, principii, reguli, modele explicative sau

acţionale, opinii, convingeri, atitudini, motive etc.) vor fi ulterior *chemate din memorie*, spre a fi utilizate în rezolvarea unor probleme cu care se confruntă individul sau în învăţare.

Indiferent de voinţa sau dorinţa noastră, acţiunea de influenţare este mediată de fluxul funcţional al psihicului uman, la care ne-am referit mai sus. Cu alte cuvinte, pentru a putea spera ca prin acţiunea de influenţare să producem efectele scontate, este necesar să stimulăm, să declanşăm şi să dirijăm procesele presupuse de însăşi funcţionarea psihicului uman.

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dualitatea şi identitatea conştiinţei

Conştiinţa reprezintă, indubitabil, *piatra de încercare* a oricărei filosofii sau psihologii. Parcă pentru a veni în întâmpinarea afirmaţiei noastre, raţionaliştii intelectualişti, personificând-o, asemuie psihicul cu un salon monden, unde doamna Conştiinţă îndeplineşte rolul de stăpâna casei şi are ca invitate principale pe doamna Inteligenţă, pe doamna Atenţie, pe doamna Voinţă, pe doamna Raţiune etc.[12].

Noţiunea de „conştiinţă" a fost poate cea mai controversată de-a lungul timpului, stârnind aprige discuţii între specialişti de aceeaşi culoare.

Astfel, conştiinţa a fost considerată multă vreme ca o noţiune confuză, folosită de filosofii mistici, un cuvânt de mai multe ori echivoc, aplicându-se când atenţiei, când introspecţiei, când verificării (controlului şi reglării), când recunoaşterii, când inteligenţei, când senzaţiei cenestezice a activităţii mentale, când cauzei (presupusă misterioasă, necunoscută şi supranaturală) fenomenelor psihice.

---

[12] Ştefan Odobleja, *op. cit*, p.76.

În acest ultim caz, ea este înțeleasă fie ca echivalentul sufletului, fie ca principalul său *„organ"*. Totodată, ea a fost considerată fie cauza esențială a psihicului (motorul său principal, prima sa facultate), fie un efect ultim al acestuia (un lux, un epifenomen, o umbră, o reflectare, un accident fericit, ceva accesoriu, supraadăugat, uneori un „martor", dar niciodată *„agentul"* a ceea ce se petrece în noi, un semn de imperfecțiune).

Nu de puține ori, conștiința a fost înțeleasă ca un „simț superior" (simț interior, *„ochi"* îndreptat spre interior, un simț sintetic, un simț comparativ, simțul schimbărilor psihice) sau ca o senzație a stării de funcționare psihică (senzația cenestezică a activității cerebrale, cu rolul de autocontrol, percepție internă, introspecție pasivă și imediată, un simț negativ și comparativ, introspecție pasivă și continuă).

Uneori, conștiinței i s-a atribuit, mai aproape de realitate, un rol esențial de control (autocontrolul activității psihice, facultate superioară de control). Alteori, ea a fost considerată ca sinonimă stării de activitate (stare de activitate a simțurilor și a elaborării psihice).

Reflecțiile filosofice și psihologice sunt diverse și diversificate. Dovada, în acest sens, se află în accepțiile controversate cu privire la noțiunea de conștiință, descrise mai sus.

Drumul parcurs de la ceea ce înţelegeau anticii sau, mai aproape de noi, filosofii şi psihologii din epoca modernă, la ceea ce înţelegem astăzi prin conştiinţă a fost lung şi anevoios. Cele mai vii dispute au fost generate de ceea ce filosofii şi psihologii au numit conştiinţă-oglindă, la care ne vom referi în continuare.

Răspândita teorie a conştiinţei-oglindă, pe care se fondează raţionalismul naiv, adică metafizica bunului-simţ, a avut totdeauna în sprijinul său credinţa că ochiul omenesc reflectă lumea întocmai ca o oglindă, adică realitatea exterioară se oglindeşte în conştiinţă la fel cum ea, realitatea, se oglindeşte pe suprafaţa metalului lustruit sau pe luciul apei, fiindcă oglindirea în cauză se găseşte în ochi. Ochiul, socotit ca o oglindă, induce, prin exemplul lui, şi teoria conştiinţei-oglindă.

Aceasta s-a dovedit a fi vulnerabilă chiar de la întemeiere, cu mai bine de trei milenii în urmă. La început, a apărut o constatare la nivelul bunului simţ: doi oameni stau în faţa aceluiaşi lucru şi fiecare vede câte un lucru deosebit. De aici au apărut şi primele întrebări firești: Ce fel de oglindire este aceea care se petrece în conştiinţa lor? Cum să avem încredere în oglinda conştiinţei, când ea reflectă lucrurile nu după cum sunt acestea, ci după cum este purtătorul conştiinţei!?

De la o asemenea îndoială până la neîncrederea absolută este numai un pas. Câțiva filosofi – cei dintâi în Europa s-au numit *sofiști* și au trăit în Grecia veche, pe la anul 400 î.Hr. – au și făcut acest pas. Iată argumentarea lor: de la lucrurile din natură noi nu avem în mintea noastră o copie curată, ci fiecare vede, aude și simte deosebit, după felul individualității sale. Neavând de la lucruri o copie curată nu avem despre aceste lucruri nici amintirea asemănătoare, așa că despre lucruri nu putem să afirmăm nimic cu siguranță. Fiecare afirmă ceea ce crede, iar nu ceea ce este în realitate. Simțurile dau o imagine falsificată, la fel și amintirea acestora. Fiecare om este măsura înțelegerii sale, dar nu și a înțelegerii altuia. Fiecare își are oglinda conștiinței sale colorată deosebit. Așadar, cum să vadă cu toții lumea în același fel? Așa că, în definitiv, de adevăr nici nu poate fi vorba, căci adevărul unul și același pentru toți nu există.

Din învățătura *sofiștilor*, o afirmație nu poate fi tăgăduită, și anume aceea că oglinda conștiinței reflectă lumea din afară într-un chip arbitrar. Ceea ce vedem noi în oglinda conștiinței este departe de a fi o copie a lumii exterioare. Rămânea, însă, în suspensie concluzia formulată de sofiști cu privire la adevăr, întrucât afirmația de mai sus face imposibilă cunoașterea adevărului despre

lume, satisfacerea, într-un cuvânt, a cerințelor științei. Apare deci o întrebare care a frământat mai bine de două milenii gândirea filosofilor europeni, și anume: din momentul în care credința în fidelitatea oglinzii pe care o avem în suflet este știrbită, nu este știrbită și credința că putem cunoaște adevărul?

Această întrebare avea să primească un răspuns curând de la filosofii din Școala lui Socrate*. Iată raționamentul acestora: simțurile, este adevărat, ne induc în eroare și pe oglindirea lor nu putem pune mare temei, dar deasupra lor există *judecata rațională*. Lumea reală se oglindește imperfect în oglinda simțurilor, dar această imagine se corectează apoi și se restabilește cum trebuie de către rațiune. Simțurile nu dau decât o cunoștință imperfectă, pe când rațiunea dă o cunoștință perfectă și clară. Cu deosebirea făcută între simțuri și rațiune de către Școala lui Socrate se deschidea o nouă perspectivă pentru filosofie, poate cea mai bogată în teorii și sisteme.

Teoria conștiinței-oglindă primește o lovitură insurmontabilă în momentul când ochiul încetează să mai fie socotit ca o oglindă și se oferă o nouă explicație pentru mecanismul văzului. După această explicație

---

* Socrate (469-399 î.Hr.), filosof grec, precursor al idealismului obiectiv, care a orientat gândirea filosofică spre subiect, spre om, spre problemele gnoseologice și morale.

inedită a mecanismului vederii urmează o nouă teorie a conştiinţei. Într-adevăr, această coincidenţă este cu atât mai specială, cu cât ambele explicaţii se dau de acelaşi gânditor, în persoana marelui filosof şi fiziolog englez George Berkeley, care în 1709 a publicat o nouă teorie asupra rolului ochiului în realizarea văzului, iar un an mai târziu, o nouă teorie asupra conştiinţei omeneşti[13]. Prin aceste două teorii, Berkeley desfiinţează, practic, teoria conştiinţei-oglindă.

Să urmărim, în sinteză, noua teorie a lui Berkeley, care, la momentul respectiv, avea să revoluţioneze gândirea filosofică cu privire la conştiinţă: lucrurile exterioare n-au altă existenţă, exceptând-o pe aceea oferită de percepţia simţurilor noastre. O materie în afară de noi nu există. Există, în realitate, numai percepţia sufletului nostru, care dă loc la multiple diferenţieri subiective. Culoarea, forma, distanţa, greutatea, sonoritatea, mirosul etc., toate însuşirile cu care ni se prezintă un obiect extern nu sunt în acel obiect, ci în noi. Noi proiectăm în afara noastră aceste efecte ale percepţiei şi facem din ele obiecte. Însuşirile cu care îmbrăcăm obiectele externe nu sunt, aşadar, proprietăţile acestor obiecte, ci simbolurile sufletului nostru. Toată realitatea

[13] George Berkeley, *Essay Towards a New Theory of Vision*, 1709; *Principles of Human Knowledge*, 1710.

se mărgineşte la producerea acestor simboluri. Legile producerii acestor simboluri vin de la un *spirit divin*, care ţine în puterea sa întregul lanţ al fenomenelor. Ideile care se nasc în sufletul nostru, prin mijlocirea percepţiilor, sunt, oarecum, semnele limbajului superior, prin care ne vorbeşte nouă acel spirit divin de care depinde întreaga noastră existenţă. Conştiinţa nu este o oglindă – conchide Berkeley - fiindcă nici ochiul nu este o oglindă. Stările noastre de conştiinţă nu sunt imaginile reflectate ale unei lumi din afară, fiindcă aceasta nu există. Ceea ce numim noi lumea din afară nu constă decât în exteriorizarea ideilor noastre subiective. Dovada acestui adevăr o găsim în experienţa văzului. Imaginea obiectului din afară nu este răsfrântă pur şi simplu în ochi, ci este creată de ochi.

Această nouă concepţie idealist-subiectivă, încărcată de misticism, avea totuşi meritul de a aduce după sine o nouă teorie metafizică asupra raportului dintre suflet şi materie, anticipând cu mai bine de o jumătate de secol filosofia lui Kant, la care ne vom referi în continuare. Într-adevăr, la Berkeley, conştiinţa, pe de o parte, înceta de a mai fi oglinda pasivă a unei materii externe şi devenea creatoare de realitate, dar, pe de altă parte, devenea pasivă faţă de spiritul divin,

căci cauzele şi legile mecanismului vederii, în concepţia sa, se sprijineau pe puterea lui *Dumnezeu*. Cu alte cuvinte, teoria sa renunţă la orice explicare ştiinţifică.

I-a revenit filosofului german Immanuel Kant (1724-1804), acest *„Copernic"*[*] al filosofiei moderne, cum singur s-a supraintitulat, misiunea de a demonstra ştiinţific locul şi rolul conştiinţei, golind filosofia lui Berkeley, de care, (se subînţelege) nu era străin, de învelişul său mistic. Kant şi-a dorit să creeze un sistem filosofic infailibil şi, într-adevăr, *„Critica raţiunii pure"* a fost o operă care, la acel moment, nu a putut fi amendată, graţie logicii de necontestat în care a fost redactată. Deşi şi-a dorit, în mod declarat, să nu alunece pe panta ademenitoare a idealismului subiectiv, nici el şi nici urmaşii lui, romanticii, n-au reuşit acest lucru.

Dar, să urmărim, tot în sinteză, cum am procedat şi până acum, în ce constă, care sunt punctele forte ale concepţiei kantiene, care au însemnat o adevărată revoluţie în filosofie la acel moment. Este curios că argumentul principal prin care a dovedit Kant că vechea credinţă constituie o eroare gravă este luat tocmai din

---

[*] Nicolaus Copernic (1473-1543), vestit astronom polonez, care a fundamentat ştiinţific concepţia heliocentrică, potrivit căreia Soarele se află în centrul universului, iar Pământul împreună cu celelalte planete se rotesc în jurul acestuia şi în jurul propriilor axe.

experiența văzului, adică din datele organului care părea cel mai asemănător oglinzii.

Iată și modul cum el prezintă acest argument: cu ochii noi vedem toate lucrurile în spațiu. Este el, însă, spațiul, o însușire a lucrurilor din afară sau este o intuiție proprie conștiinței noastre care se adaugă din partea acestei conștiințe la experiența lucrurilor din afară? Dacă conștiința este socotită ca o oglindă pasivă, întrebarea nici nu are rost, căci atunci, negreșit, spațiul este pus pe seama însușirilor externe ale lucrurilor. Dar să vedem, continuă Kant, putem noi să înțelegem formarea spațiului, făcând presupunerea că el ne vine din afară? În cazul acesta, dacă spațiul ne-ar veni din afară, ca o însușire a lucrurilor, atunci el ar trebui să se formeze treptat după cunoașterea lucrurilor, pe când noi știm că nouă ne este imposibil să avem imaginea celui dintâi lucru în conștiința noastră fără ca să avem conștiința spațiului în care se va localiza acel lucru. Cu alte cuvinte, noi nu ne putem închipui imagini despre lucruri în conștiința noastră fără a avea mai înainte spațiul în care fiecare dintre aceste imagini își are locul și direcția anumită. Spațiul nu vine din experiență, ci el face posibilă, de la început, experiența și, în continuare, spune Kant, noi ne putem închipui conștiința golită de orice imagine a lucrurilor, dar nu și de spațiu, întrucât spațiul rămâne în conștiință, chiar dacă nu ne gândim la ceva

anume. Prin urmare, existența spațiului nu depinde de existența lucrurilor.

Dar să fie oare spațiul o idee abstractă desprinsă din alte idei? se întreabă în continuare Kant. Iată și răspunsul: ideile diferitelor feluri de spațiu nu pot exista fără ideea *spațiului intuitiv*, căci diversele feluri de spațiu sunt numai părțile sau determinările acestuia. În realitate, ceea ce noi avem în conștiință este intuiția unui singur spațiu, pe care o putem „felia" după voie, iar nu mai multe idei de spațiu, pe care apoi să le adunăm într-o singură idee. Prin urmare, *spațiul nu este o idee abstractă*. În cele din urmă, spațiul intuitiv, acela pe care îl avem în conștiința noastră, noi îl gândim ca infinit, însușire pe care n-am avea dreptul să i-o dăm dacă el ar fi extras din experiența lucrurilor din afară, pentru că ar trebui să rămână mărginit la suma experiențelor. Din toate acestea rezultă, așadar, zice Kant, că spațiul nu vine din afară, ci este o intuiție a conștiinței noastre, o intuiție interioară, care face tocmai posibilă vederea lucrurilor din afară. Spațiul este deci o intuiție *a priori*, adică o intuiție care devansează experiența[14].

Cu scoaterea spațiului din rândul însușirilor pe care le are lumea din afară s-a

[14] Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

dat o lovitură decisivă credinţei că în conştiinţa omenească lucrurile din afară se răsfrâng ca într-o oglindă pasivă. Şi Kant nu s-a mărginit la spaţiu. El a demonstrat că şi timpul este tot o intuiţie *a priori*, întocmai ca şi spaţiul şi, mai departe, că şi legăturile pe care le face mintea în judecăţile sale de ştiinţă exactă – toate funcţiile sufleteşti puse altădată pe seama raţiunii – toate, deci, departe de a fi nişte copii ale legăturilor dintre lucrurile externe, sunt creaţiile proprii ale conştiinţei omeneşti, care, în concepţia lui Kant, se ridică la rolul de organizatoare a lumii. În locul pasivităţii oglinzii, Kant scoate la lumină activitatea, spontaneitatea, puterea creatoare a conştiinţei omeneşti, eliberată de arbitrar, întrucât Kant nu a descoperit funcţiile şi formele *a priori* prin observarea conştiinţei empirice, ci le-a dedus din analiza ştiinţelor exacte, din matematică şi mecanică, ale căror progrese erau la acea vreme de necontestat.

Filosofia lui Kant, cu toate că a fost precedată de filosofia lui Berkeley, a fost socotită de toţi ca fiind adevărata filosofie revoluţionară faţă de cea din trecut. Kant a revendicat pentru conştiinţa omenească nu numai dreptul de a fi ea creatoarea originală a lumii externe, ci, în acelaşi timp, şi dreptul de a fi autonomă faţă de puterea spiritului divin. În filosofia lui Kant, determinismul naturii

decurge din logica omenească şi nu din voinţa lui *Dumnezeu*. Berkeley mersese numai până la jumătatea drumului.

Se pune întrebarea: continuatorii lui Kant, pentru că aceştia nu au întârziat să apară, au reuşit să ducă mai departe concepţia revoluţionară a lui Kant cu privire la conştiinţa umană? Cei dintâi dintre aceştia au contestat metoda lui Kant de a deduce formele empirice ale conştiinţei din logica ştiinţelor exacte, considerând că aceasta nu este destul de mulţumitoare, pe motivul că oferă rezultate prea aride şi ţine prea puţin seama de aspiraţiile inimii. Aceştia voiau ca printre formele şi funcţiile conştiinţei să se găsească şi elementele idealului după care noi preţuim viaţa, să se găsească, cu alte cuvinte, forţa care impune realităţii realizarea idealurilor omeneşti. Căci, dacă însăşi conştiinţa umană creează realitatea, cum zicea Kant, cum de n-ar ţine seama ea, conştiinţa, tocmai de ceea ce o preocupă pe ea mai mult? Cum de n-ar organiza ea realitatea lumii după ceea ce este pentru dânsa cu mai multă valoare?

Această preocupare o găsim, altminteri, şi la romantici, considerând-o ca un merit al lor. Dar romanticii făceau greşeala să se preocupe numai de ceea ce are o valoare pentru conştiinţa individuală şi nu de conştiinţa în genere, cum făcuse Kant.

Romanticii, din acest motiv, s-au oprit, unii, la presupusele funcţii ale geniului, iar alţii, în mod mai logic, la funcţiile sentimentului. Realitatea, după ei, trebuia să corespundă la tot ceea ce este mai original şi mai intim în conştiinţa individului.

Ceilalţi continuatori au revenit la conştiinţa în genere a lui Kant, dar din alt punct de vedere. Fără îndoială, cel mai ilustru dintre aceştia a fost tot un filosof german, în persoana lui Wilhelm Hegel (1770-1831).

În filosofia lui Hegel[15] aproape că nu mai găsim urmă din structura ştiinţei pe care îşi întemeiase Kant migăloasa construcţie. La Hegel, totul curge pe valurile istoriei, conştiinţa în genere a lui Kant se transformă la Hegel în *conştiinţa istorică* a popoarelor. Apriorismul kantian se transformă în obiectivismul culturii. Kant identificase formele şi funcţiile *apriorice* cu intuiţiile şi axiomele mecanicii lui Newton, iar Hegel identifică, la rândul lui, aceleaşi forme şi funcţii cu diferitele trepte de dezvoltare ale *conştiinţei de sine* a omenirii. În locul intuiţiilor de spaţiu şi timp, bune pentru teoremele matematice, şi în locul judecăţilor *a priori*, indispensabile mecanicii, Hegel pune idealurile spre care s-a îndreptat de la

[15] G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, cap. „Conştiinţă", Editura Academiei, Bucureşti, 1965.

începutul ei societatea omenească. El vorbeşte de progresul libertăţii, de progresul conştiinţei de sine a popoarelor, de identificarea progresivă a realului cu idealul. La Hegel, într-un cuvânt, activitatea conştiinţei ia o direcţie *teleologică*, adică urmăreşte un scop. Hegel vede lumea prin ochiul unui istoric, pentru care totul este în transformare spre realizarea idealului, pe când Kant vede lumea prin ochiul omului din ştiinţele exacte, pentru care totul este un echilibru de forţe pururi aceleaşi. Kant intuise prin teoria lui *lucrul în sine*, nu şi *lucrul pentru sine*.

Urmaşii concepţiei lui Kant au existat şi după Hegel. Mai important este Henri Bergson (1859-1945), filosof francez, laureat al Premiului Nobel, care a criticat raţionalismul metafizic, abordarea mecanicistă, convenţională a realităţii[16].

Pentru Bergson, filosofia lui Kant este dominată de absenţa realului; criticismul kantian este preocupat nu de realitate, ci de cunoaştere. Dezvoltându-se începând cu ultima parte a secolului al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului trecut, filosofia lui Bergson nu putea ignora marile descoperiri ştiinţifice care au marcat epoca sa şi cea anterioară, în fizică, în chimie, în biologie şi economie. Întoarcea la real, la fapte, la concret este inevitabilă. Kant construise concepte,

[16] Henri Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conştiinţei.*

Bergson sesizează realul în mod direct. Ceea ce constituia refuzul lui Kant, accesul direct la lucruri – proclamat de acesta imposibil –, este chiar punctul de plecare al lui Bergson, termenul său de referinţă.

Tema realului se dovedeşte a fi, la Bergson, tocmai tema duratei, timpului aprioric la Kant. Percepţiei interioare, fără trecut, prezent şi viitor, Bergson îi atribuie o proprietate de „imediateţe" (immédiateté). Imediatul nu exprimă însă o posibilitate de realizare rapidă sau facilă, ci este pur şi simplu negarea mediatului, adică a ceea ce are nevoie de un intermediar (imediat = i-mediat=nemediat). Pentru Kant (ca şi pentru Spencer* mai târziu) realul este accesibil numai pe cale mediată, prin intermediul discursului raţional, în timp ce pentru Bergson realul este direct perceptibil; imediateţea realului bergsonian se opune naturii indirecte a realului kantian.

La Bergson realul este identificat cu durata, în durată el văzând numitorul comun al lumii viului; la om, durata este conştiinţa reflectată, la animal ea este conştiinţa atenuată,

---

* Herbert Spencer (1820-1903), filosof, sociolog şi psiholog englez. Unul dintre întemeietorii pozitivismului. A susţinut că ştiinţa nu poate decât să sistematizeze datele senzoriale, esenţa lucrurilor fiind incognoscibilă. Are contribuţii la generalizarea evoluţionismului, pe care l-a aplicat şi la domeniul psihicului şi socialului, este însă mecanicist. Este fondator al aşa-numitei „şcoli organice" în sociologie.

în timp ce la plante ea este conştiinţa adormită. Inertul lumii anorganice este atemporal, însă trecerea materiei de la o stare la alta are şi ea nevoie de un fel de timp, aşa cum rezultă din fenomenul psihologic al aşteptării. Această aşteptare este pentru noi un semn că Universul durează; probabil că dacă l-am putea vedea în totalitatea sa el ar apărea evoluând[17].

După Bergson, lumea urmează o evoluţie ascendentă neîntreruptă („evoluţia creatoare"), guvernată de un principiu spiritual intrinsec („elanul vital") şi sesizabilă cu ajutorul intuiţiei. Bergson realizează limitele sistemului filosofic al lui Kant, care nu s-a îndoit nici un moment că ştiinţa fundamentală a Universului este mecanica şi că axiomele acestei ştiinţe sunt potrivite, acoperitoare pentru orice fenomen şi propune ca problemele conştiinţei omeneşti să fie tratate prin prisma rezultatelor cercetărilor din domeniul biologiei şi psihologiei. Aşadar, în sistemul filosofic al lui Bergson, mecanicismul lui Kant este cu desăvârşire repudiat şi înlocuit cu *biologismul*.

Continuatorii lui Kant fac însă o mare greşeală, cu toate că au căutat şi au identificat soluţii în biologie şi psihologie, înlocuind unitatea conştiinţei individuale prin alte unităţi organice, crezând că astfel găsesc un fundament

[17] Cf. Solomon Marcus, *Timpul*, Editura Albatros, Bucureşti, 1985, p.42.

mai solid pentru întemeierea obiectivității științifice. Această înlocuire s-a dovedit a fi de prisos. Nici o altă unitate organică nu poate întemeia mai bine obiectivitatea științei, așa cum o întemeiază *unitatea conștiinței individuale*, singura pe care o cunoaștem direct. Toate celelalte unități organice nu sunt cunoscute de noi decât prin analogie, după conștiința noastră individuală, căreia trebuie să-i rezervăm și în viitor locul principal.

Completarea filosofiei lui Kant trebuia făcută tranșant, printr-o cunoaștere mai profundă a unității conștiinței individuale din energia personalității, care explică și identitatea „eului" mai bine decât teoria identității numerice a lui Kant. Identitatea, care susține realitatea „eului" și care înlesnește trecerea de la realitatea acestuia la realitatea lumii externe, trebuie să fie dovedită prin legile *energiei* personalității omenești, așa încât ea să ne înlesnească înțelegerea actelor care se petrec în conștiința noastră reală individualizată și înțelegerea actelor care s-ar putea petrece într-o presupusă conștiință ideală sau o conștiință în genere.

Că ochiul are un rol important în conștientizarea lumii exterioare este de necontestat, primul contact cu realitatea externă stabilindu-se prin intermediul lui. Dar de la acest adevăr până la a-l considera oglindă a realității este,

indiscutabil, o eroare gravă, datorată, în principal limitelor istorice ale perioadelor în care au fost create teoriile referitoare la conştiinţa-oglindă. Astăzi, lucrurile sunt cum nu se poate mai clare. Progresele incontestabile din domeniul fiziologiei şi medicinei au reiterat complexitatea mecanismului văzului, nemaiexistând îndoieli cu privire la faptul că acesta nu este nicidecum o oglindă pasivă, ci un organ complex, care antrenează cu sine procese fiziologice şi nu numai, extrem de complicate.

O concluzie deloc neglijabilă a monismului ştiinţific, şi anume înţelegerea conştiinţei ca produs al materiei superior organizate, nu poate rămâne indiferentă psihologilor contemporani. Această constatare, în fapt cât se poate de adevărată, i-ar putea tenta pe adepţii materialismului naiv să ducă raţionamentul, în mod eronat, mai departe, sugerând substratul material al conştiinţei.

Un lucru, credem noi, nu poate fi însă contestat: încărcătura *energetică* a conştiinţei, care face posibilă validarea acesteia ca activă, spontană şi creatoare, cum intuise însuşi Kant. Această accepţie nu poate rămâne fără repercusiuni în plan teoretic şi practic.

Să revenim la schema funcţională a psihicului uman prezentată în fig. 3. Includerea conştiinţei, alături de senzaţii şi percepţii, în *etajul inferior* al psihicului ar fi o gravă

eroare[18]. Conştiinţa, care faţă de acestea este activă şi creatoare, poate şi trebuie să fie cel puţin un *etaj intermediar*, întrucât la acest nivel se fac *„trieri"* ale mesajelor primite prin intermediul simţurilor, se emit chiar raţionamente primare. Suntem tentaţi să acceptăm să dăm dreptate parţial discipolilor lui Socrate privind rolul raţiunii la acest nivel, nu însă pentru că simţurile ne-ar prezenta eronat realitatea, ci, pur şi simplu, datorită faptului că *reflectarea nu este pasivă.*

Care este, totuşi, mecanismul de funcţionare a conştiinţei şi de ce considerăm noi că la nivelul ei se face *„o filtrare"* cu rol de autoreglare a informaţiilor primare furnizate de simţuri?

Să ne imaginăm un disc compact asupra căruia proiectăm un spot luminos. Rezultatul: vom avea o faţă luminată, în spatele căreia se află un con de umbră. Întocmai acestui disc se comportă şi conştiinţa.

Conştiinţa omenească – aşa cum o înţelegem noi astăzi – nu este, cum am mai spus, o oglindă pasivă, nici o conştiinţă transcendentală. Nu este apoi un epifenomen, care se adaugă, ca o lumină venită din altă lume peste fondul unei lumi materiale, obiective, ci este rezultatul sintetic al evoluţiei

[18] Cf. *Psihosociologie şi pedagogie militară*, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p.10.

universale. Conştiinţa actuală a fiecărui om reprezintă ultima *verigă* din lanţul acestei evoluţii universale. Ea, ultima verigă, a fost cu putinţă numai după ce lanţul evoluţiei întregi se împlinise până la ea. Şi atunci, este cu putinţă să distingem o *zonă luminoasă* a conştiinţei, în care se asociază şi se unifică funcţiile neuronilor localizaţi în centrii corticali, şi o *zonă întunecată*, în care se asociază şi se unifică funcţiile multor alţi neuroni, care se găsesc în diverşi centri subcorticali, conservatori ai memoriei. Zona cea întunecată nu este nicidecum zona funcţiilor inferioare, ci aceea a *funcţiilor automate*, venite dintr-o experienţă anterioară şi conservate în memorie. Când şi când, funcţiile din zona întunecată ajung să mai pătrundă în zona luminoasă, dar numai când funcţiile acesteia sunt împiedicate în automatismul lor. Zona cea întunecată este zona cea adâncă, în care nu se mai poate distinge perfect ce este şi ce nu este, dar care, nu mai puţin, există şi formează condiţia necesară a celeilalte zone, venită din urmă. Se pun întrebările: Ce se adaugă în plus la zona întunecată pentru a ajunge la zona luminoasă? Acest *„ceva"* în plus nu este de o esenţă

diferită şi astfel nu face el dovada *dualismului* dintre conştient şi inconştient?*

Răspunsul e foarte simplu: plusul care se adaugă, activarea zonei întunecate, nu este altceva decât faptul însuşi al exercitării evoluţiei, care fără componenta energetică a psihicului uman nu ar fi posibilă, întrucât energia psihică are fără îndoială un rol determinant în această activare. Din suma totală a realităţii obiective nimic nu se pierde, ci urmează sensul evoluţiei. Faptul că realitatea evoluează într-o anumită direcţie lasă în constituţia acesteia o dispoziţie imponderabilă de impulsionare spre această direcţie. Această dispoziţie constituie o *adaptare* şi apare ca un plus faţă de *adaptarea anterioară*. Tocmai acesta este rolul relaţiei de *feedback*, fără de care explicaţia ştiinţifică a mecanismului conştiinţei şi psihicului uman, în genere, nu mai poate fi concepută.

Poate cea mai sintetică şi expresivă definiţie a conştiinţei este aceea potrivit căreia aceasta nu este altceva decât *reflectarea subiectivă* a *lumii obiective*, prin intermediul mecanismului psihic specific, ca expresie a

---

* În limbajul curent, îndeosebi în cel folosit de către nespecialişti, termenul de *subconştient* se confundă cu cel de *inconştient*. În accepţia specialiştilor, însă, noţiunile au sensuri distincte. Subconştientul este conceput ca un nivel autonom, intermediar între conştient şi inconştient. Ar fi stratul de rezervă (gândirea latentă) din care unele elemente merg spre conştient, iar altele spre inconştient.

sistemului nervos central. O asemenea definiție ne permite să nuanțăm ceea ce înțelegem prin *identitatea conștiinței*. Concepția potrivit căreia simțurile ne induc în eroare și ca atare trebuie să apelăm la rațiune, singura care ne dă posibilitatea cunoașterii adevărului, așa cum este el în realitate, este demult desuetă; în fond, și rațiunea, ca și memoria, ne poate juca feste. Singura soluție acceptabilă este aceea a *identității conștiinței*, pentru că realitatea conștiinței presupune identitatea sufletească a omului și, împreună, *unitatea psihică*. Conștiința este o *„conștiință de sine"* și *„pentru sine"* și deci este o *„conștiință unitară"*. Cu această concluzie, ajungem să identificăm că aceeași logică susține unitatea de conștiință care susține, la rândul ei, și unitatea Universului. Și una și alta din aceste unități afirmă același lucru, și anume: în intimitatea conștiinței, ca și în cea a Universului, există o condiționare reciprocă de acte și fenomene, care persistă pe baza unui raport totdeauna *identic cu sine însuși*. Într-un cuvânt, identitatea care apare în conștiința noastră nu ne îndreptățește câtuși de puțin să admitem o unitate specifică a conștiinței, străină unității Universului. De seria fenomenelor conștiinței noastre se leagă și fenomenele existente potențial în Univers, *susținute energetic*. De pildă, conștiința nu poate surprinde imaginile furnizate de ochi, prin mecanismul

văzului, fără ca înainte să se fi produs o impresionare a retinei şi nici impresionarea acesteia nu ar fi fost posibilă, la rândul ei, fără existenţa *ondulaţiilor* razei de lumină în mediul fizic. Acum, când cunoaştem aceste lucruri, este greu de crezut că simţurile trimit spre conştiinţă informaţii (mesaje) false, care ne pot induce în eroare în procesul de reflectare şi identificare a mediului natural sau social, cu excepţia cazurilor patologice. Culoarea roşie, de pildă, este la fel recepţionată de toţi oamenii normali, indiferent că îi spunem „*roşu*", „*rouge*" sau „*red*", excepţie făcând daltoniştii. Ceea ce îi diferenţiază pe oameni este experienţa în identificarea informaţiilor, a mesajelor oferite de simţuri. Un copil, poate chiar şi un om matur, neinteresat în mod special de studiul culorilor, spre deosebire de pictor, identifică aceeaşi culoare roşie, căreia noi i-am dat un simbol (fără intervenţia unei forţe supranaturale, cum credea Berkeley), care desemnează o noţiune, aceea de „roşu", indiferent de numărul nuanţelor de roşu, portocaliu etc. pe care ni le oferă combinaţia acesteia cu alte culori.

Şi totuşi, reflectarea este subiectivă, adică este făcută de om prin intermediul conştiinţei, relevând rolul subiectivului în cunoaştere. Aceasta înseamnă că diferă de la individ la individ. Reflectarea are un anumit scop. Este vorba de acel „*interes*" de care

vorbeau *sofiştii*. Iată, de pildă, reflectarea realităţii (a aceleiaşi realităţi) este făcută diferit de un om de ştiinţă, un cercetător ştiinţific şi de un om politic. În timp ce primul va pătrunde în esenţa fenomenului, în intimitatea acestuia, fiecare detaliu fiindu-i de folos, în ceea ce este general, repetabil şi universal, omul politic explorează realitatea politică, economică şi socială în ansamblu, eludând detaliile, pentru atingerea scopului propus – cucerirea cu orice preţ a puterii politice – apelând şi la mijloace mai puţin ortodoxe, străine de etică, morală etc. Şi atunci, „unghiul de vedere" va fi ascuţit pentru cel dintâi caz (fig. 4) şi obtuz pentru al doilea (fig. 5)

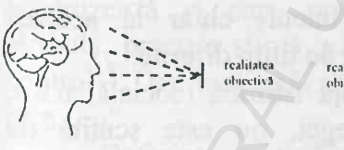

Fig. nr. 4.
Percepţia realităţii obiective de către omul de ştiinţă

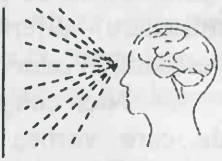

Fig. nr. 5.
Percepţia realităţii obiective de către omul politic

Că reflectarea realităţii obiective se face cu un anumit scop n-o mai putem pune la îndoială. Pentru a ne face înţeleşi, vom mai lua un exemplu, de această dată la nivelul bunului simţ: doi cumpărători potenţiali ai aceluiaşi autoturism îl vor percepe în mod diferit, în funcţie de scopul pentru

care îl achiziționează. În timp ce primul cumpărător care dorește autoturismul ca limuzină va percepe în mod neapărat confortul (habitaclu spațios, aer condiționat, motor silențios, dotarea cu aparatură electronică performantă etc.), cel de-al doilea, dorind să participe la raliuri cu respectivul autoturism, îl va achiziționa mai ales pentru performanțele tehnice (capacitate cilindrică, spectrul vitezei larg, forma aerodinamică, ușurință în manipu-lare etc.).

De aici se degajă o concluzie importantă pentru psiholog: conștiința este *identică cu sine însăși*, nefiind repetabilă și uniformă. Chiar și atunci când intervine rațiunea, lucrurile stau la fel. Așa se explică multitudinea de puncte de vedere (moduri de reflectare) diferite uneori chiar la aceeași persoană în intervale de timp diferite.

Nici conștiința istorică (socială, n.n.), de care vorbea Hegel, nu este scutită de această realitate, ea fiind diferită de la o generație la alta și, uneori, chiar și în cadrul aceleiași generații, în funcție de interesele politice, sociale, economice etc.

Deci, abordarea globală, generalizată, uniformă a conștiinței nu este indicată și nici posibilă fără a ne asuma oarecare riscuri, pentru că aceasta este aceeași și mereu alta, totdeauna identică cu sine însăși.

„Eul", conştiinţa şi personalitatea

Problematica *„eului"*, a raporturilor sale cu conştiinţa şi personalitatea* nu poate (nu ar trebui) să lipsească din construcţia teoretică şi practică a oricărei psihologii. Societatea în care trăim, remarcă psihologul american Martin Seligman, preaslăveşte „eul". Bogaţia şi tehnologia epocii noastre au culminat într-un „eu" care alege, care simte plăcere şi durere, care dictează acţiuni, care optimizează şi care posedă chiar oarecari atribute, precum stimă, eficienţă, încredere şi control[19]. Dar, mai întâi să vedem ce înţelegem prin „eu".

Definirea „eului", ca şi a conştiinţei, a stârnit vii dispute, nu mai puţin controversate[20]. Astfel, noţiunea de „eu" (definiţie cu care suntem şi noi de acord) este o *consonanţă* (armonie) a elementelor

---

* Aceste aspecte au fost tratate în detaliu, cu limitele impuse de concepţia sa idealistă, de Constantin Rădulescu Motru într-o construcţie psihologică şi filosofică inedită pe care o numeşte personalismul energetic.

[19] Dr. Martin E.P. Seligman, *Optimismul se învaţă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 212.

[20] Ştefan Odobleja, *op.cit.*, p.264.

subiective, este o *noţiune afectivă* constituită prin aceste elemente şi care formează un fel de „*coloană vertebrală*" a vieţii noastre mentale. În alte accepţii, este considerată ca noţiune ce unifică tot ce se referă la „eu": ca o *sinteză* (sinteză a conţinutului gândirii, viziune prescurtată şi abstractă a o serie de evenimente interne, după H. Taine); ca o *reversibilitate* (o serie care se cunoaşte pe sine ca serie, J.St.Mill).

Există şi definiţii unilaterale: *senzualistă* („eul" este constituit din ansamblul senzaţiilor actuale, cenestezice sau altele, interne şi chiar externe); *emoţională* („eul" este o rezultantă sintetică a plăcerii şi a durerii, a atracţiei şi a repulsiei, o sinteză afectivă); *intelectualistă* („eul" este condiţionat de formarea concepţiei asupra timpului şi prin recunoaşterea faptelor de memorie, unitatea sau simplitatea în multiplicitatea spaţiului, identitatea în schimbare şi în timp, constantul printre constanţi); *voluntaristă* („eul" este un aspect al voinţei şi al sentimentului efortului); *de conti-nuitate* („curentul" conţinut-conţinător, ultimul posesor al posesiunii, W.James).

Trebuie, în sfârşit, să distingem şi să tratăm într-un mod aparte concepţiile mistice: *animistă* (după care „eul" ar fi expresia unităţii sufletului şi a individualităţii lui, fundamentul

personalității, o proprietate a conștiinței); *inconștientistă* („eul" ar fi senzația „atitudinii" de unde vor porni impulsurile spre „activitățile antici-patorii" ale organismului, ceva supra-natural, o cauză fără cauză, o tensiune spre activitate).

Dincolo de aceste definiții, care prezintă tot atâtea puncte de vedere din perspective diferite, trebuie să facem distincția între „eul" *psihologic* și „eul" *social*, de acesta din urmă ocupându-se sociologia.

Din punct de vedere psihologic, cu „eul" omul se naște, acesta evoluând de la „eul" *primitiv*, prezent la copil, până la „eul" *creator*, apărut odată cu conștientizarea de sine a individului. Nu puține au fost cazurile în care psihologi de prestigiu, cum este cazul lui Jean Piaget, autorul a numeroase scrieri de psihologie a copilului (până la vârsta de șapte ani n.a.), neînțelegând suficient evoluția „eului", din faza sa „primitivă", spre cea „conștientă", au ajuns la concluzii eronate, elaborând adevărate sofisme. Iată, de pildă, cum prestigiosul psiholog și epistemolog elvețian Jean Piaget, într-una din lucrările sale de început, dorind să ilustreze cum se formează „eul" la copil, invocă în acest scop mărturia scriitorului Ed. Gosse, care povestește cum conștiința „eului" său a fost pentru întâi oară provocată de constatarea că

tatăl său nu este atotştiutor, din moment ce nu a sesizat minciuna ticluită intenţionat de el. Dar iată relatarea lui Gosse: „*Credinţa că tatăl meu era atotştiutor şi infailibil, din momentul acela a fost moartă şi înmormântată. El ştia, probabil, prea puţine lucruri, dacă n-a fost în stare să ştie un fapt de aşa mare importanţă ca acela ce privea răspunsul corect la minciuna pe care i-am ticluit-o. Dintr-o dată, din toate gândurile care năvăliră în momentul acestei crize, în creierul meu atât de primitiv şi neformat încă, cea mai curioasă era aceea de a-mi fi găsit un tovarăş şi un confident în mine însumi. Exista, aşadar, în lumea aceasta un secret care îmi aparţinea atât mie cât şi unuia care trăia în corpul meu. Eram acum doi care puteam să ne întreţinem. Este greu să defineşti sentimente aşa de rudimentare, dar este sigur că sub forma acestui dualism, mi-a apărut deodată, în acel moment, simţirea individualităţii mele şi este tot aşa de sigur că mi-a fost o mare consolare să găsesc în mine însumi pe cineva care să mă poată înţelege.*”[21]

În explicarea acestei inedite trăiri a copilului Gosse, pornim de la o întrebare simplă: De unde vine această găsire de „mine însumi” din moment ce autorul însuşi mărturiseşte că şi-a găsit numai un „tovarăş”, un „confident”? În realitate, în el exista un

[21] Jean Piaget, *La représentation du mond chez l'enfant*, (1926) p.114.

„eu" înainte, acela înnăscut, primitiv. La acesta s-a adăugat „ceva". Şi acum urmează inconsecvenţa. După toate regulile logicii ar trebui să presupunem că „eul" care a fost cel dintâi este mai primitiv şi mai îndreptăţit să se confunde cu noi înşine. „Eul" cel de-al doilea („confidentul") este o construcţie a judecăţii dedusă pe fondul celui dintâi. Căci, este de domeniul evidenţei că până ce n-am simţit în noi o fire de „eu", n-am putut simţi nevoia unui „confident". Deci, „confidentul" este o simplă dedublare mentală, fără importanţă pentru natura „eului" cu care ne-am născut.

Cu toate acestea, pentru Jean Piaget, nu „eul primitiv", ci „confidentul" are toată importanţa. Este clar că e vorba de un sofism. Ne întrebăm cum un om de ştiinţă de talia lui Piaget a putut săvârşi o asemenea gravă eroare? Singura explicaţie plauzibilă este că a făcut-o dintr-o raţiune practică. Căci „eul confident" nu este altceva decât conştiinţa limpede de ce trebuie şi de ce nu trebuie să facă omul creştin, este conştiinţa morală a îngerului păzitor, care a fost sugerată micuţului Gosse încă din leagăn şi pe care apoi Piaget o confundă cu „eul" psihologic. Iată, deci, cum ceea ce este produsul din urmă al evoluţiei psihice, din cauza influenţelor religioase, este considerat ca venind înaintea simţirii cu care se naşte copilul.

Aceeaşi tăgăduire a „eului" primitiv o găsim, în genere, şi la sociologi. Ei au, într-adevăr, tot dreptul să vorbească de „eu" ca de un produs întârziat, căci ceea ce înţeleg ei prin noţiunea de „eu" este conştiinţa socială de naţiune, de castă, de clasă sau de profesie, care sunt cu totul altceva. „Eul" unei naţiuni, al unei caste, al unei clase sociale, al unei profesii se formează, evident, după ce naţiunea, casta, clasa socială sau profesia au trăit în structura lor multă vreme ca realităţi sufleteşti. Astfel, naţiunea a existat cu mult înainte de apariţia conştiinţei solidarităţii. La fel stau lucrurile şi cu clasele sociale, care au existat, ca date psihice, încă de la apariţia proprietăţii private, conştiinţa de clasă socială venind mult mai târziu. Tot aşa s-a întâmplat şi cu conştiinţa profesională. Acesta este motivul pentru care sociologii consideră „eul" ca pe un „fruct întârziat".

Din această cauză, psihologii care sociologizează „eul" nu înţeleg afirmarea acestuia la început ca „eu" primitiv, iar sociologii care-l psihologizează tăgăduiesc existenţa „eului social".

Existenţa psihologică a „eului" o înţelegem mult mai bine analizând raporturile acestuia cu conştiinţa. O primă observaţie este în mare măsură lămuritoare, şi anume aceea că „eul" se produce înăuntrul conştiinţei şi devine un factor important în exercitarea rolului

creator al acesteia. Conştiinţa umană, ca funcţie de anticipaţie, este totdeauna egocentrică, justificând „eul", fără însă a se confunda întrutotul cu acesta. Ea îşi are legile proprii prin care funcţionează. Maximul de intensitate a „eului" nu coincide cu maximul de intensitate a conştiinţei. Sunt cazuri în care „eul" se află în stare latentă, conştiinţa fiind lucidă, dar tot la fel întâlnim cazuri în care „eul" domină în dauna conştiinţei (în momentele de afecţiuni puternice, n.a.)

O concluzie specială ne oferă raportul dintre „eu" şi conştiinţa de sine a individului. Afirmam că „eul" este înnăscut, deci el există potenţial în fiecare organism uman. Dar „eul" nu poate produce emoţii, nu poate deveni creator decât în momentul în care individul are *conştiinţa de sine* şi deci este încrezător în posibilităţile sale, în capacităţile sale creatoare. Conştiinţa de sine a „eului" a apărut odată cu desprinderea omului primitiv de la linia orizontală.

Printre anticipările organismului uman, una dintre cele mai importante, dacă nu chiar hotărâtoare pentru intuirea „eului", a fost, aşadar, ridicarea omului la linia verticală, începută cu mult înainte de epoca omului de Neanderthal şi terminată abia la apariţia omului istoric. Statura verticală nu s-a câştigat dintr-o dată, ci a fost cucerită treptat, într-un lung şi anevoios proces de evoluţie. Din ea au

decurs o mulţime de alte schimbări în constituţia omului: o nouă dinamică în circulaţia sângelui şi în corelaţia secreţiilor interne; o nouă „cooperare" între datele simţurilor; o nouă modalitate de a privi şi percepe lumea exterioară; o nouă relaţie cu mediul natural etc*.

În faza sa primitivă, „eul" avea o pronunţată rezonanţă *afectivă* (de plăcere, n.n.). Afirmarea lui s-a făcut însă odată cu proiectarea puterii omeneşti în momentele de luptă corp la

---

* Acceptăm teoria evoluţionistă, dar în context energetic (energia înseamnă evoluţie), deci diferită de cea a biologului englez Charles Darwin (1809-1882), contestată astăzi de tot mai mulţi specialişti, cărora ne raliem şi noi. Stadiul de animalitate al omului, foarte probabil cu milioane şi milioane de ani în urmă, nu înseamnă neapărat că acesta ar fi avut ceva comun cu ceea ce desemnăm astăzi prin clasa primatelor. Altfel spus, omul a fost dintotdeauna om, aşa cum maimuţa a fost dintotdeauna maimuţă. În acest context, este foarte posibil ca la începuturi poziţia omului să fi fost orizontală, ridicarea la poziţia verticală fiind un proces de durată, favorizat de disponibilităţile sale energetice multiple. Că omul a trecut de-a lungul timpului prin stadiul de animalitate nu-i nici o îndoială, mărturie fiind persistenţa instinctelor primare (sexual, gregar etc.), conservate în timp de specia umană şi observabile cu destulă uşurinţă la popoarele care încă se mai află în stare tribală. Nici de existenţa poziţiei orizontale iniţiale nu ne putem îndoi, din moment ce şi astăzi omul „învaţă să meargă", copilul mergând la început în patru labe, ridicându-se gradual odată cu trecerea anilor la poziţia verticală. La depăşirea stadiului de animalitate ne referim atunci când aducem în discuţie modificările organice suferite de om de-a lungul procesului de verticalizare a poziţiei sale. Existenţa stadiului de animalitate al omului preistoric l-a determinat foarte probabil pe Aristotel să-l definească „zoo politicus". Concepţia creaţionistă biblică este şi ea la fel de păguboasă ca şi teoria lui Darwin, fiind, prin modul cum este formulată, sinonimă cu androginismul. (În prima fază a creaţiei, Adam este de bună seamă androgin. Probabil că autorul *Bibliei* a realizat acest lucru şi a inventat apoi povestea cu Eva şi cu mărul ispitei, pentru a justifica procreerea.).

corp, fie contra animalelor, fie contra semenilor. Atunci a apărut *conştiinţa de sine* a „eului". Simţirea creşterii în putere a omului înseamnă conştien-tizarea „eului". Primul om în care s-a trezit simţirea „eului" a rostit „al meu", în loc de „eu". Posesivul a mers înaintea personalului, afirmarea puterii a mers înaintea întrebuinţării acesteia în procesul muncii. Deposedat de „maşinăria" instinctelor, pe care rămânea să o admire încă multă vreme la animale, omul primitiv s-a înarmat cu „eul" care îi aducea credinţa în puterea sa. Omul primitiv însă trăia în *gigantism mistic*. El era „homo divinans". Graţie pârghiei sufleteşti pe care o da „eul", omul primitiv trăia într-o lume vrăjită de misterul atotputerniciei.

Numai foarte târziu şi-a făcut apariţia „eul" *conştiinţă intuitivă de sine* şi odată cu el o nouă structură a persoanei omeneşti. Maxima de viaţă a lui Socrate *„cunoaşte-te pe tine însuţi"* este într-adevăr un ecou întârziat al acestei apariţii în continuă transformare până ce a ajuns la ceea ce înţelegem astăzi prin condiţionarea afirmării „eului" prin conştiinţa de sine.

Analiza raporturilor dintre „eul" psihologic şi personalitate ne va întregi imaginea acestuia, oferind totodată răspunsuri adecvate la întrebări pe care psihologii (şi nu numai ei) şi le-au pus de-a lungul timpului.

Dacă am convenit că „eul" psihologic este înnăscut, el suferind transformări pe măsura evoluţiei individului, atunci despre personalitate

trebuie să spunem că ea este posterioară „eului", *munca* fiind cea care o generează. Deci, aptitudinile, statornicite într-un gen de muncă hotărâtor pentru viața individului formează *personalitatea*. Nu este însă vorba de munca producătoare de valori, cea cunoscută de noi în termeni strict economici, ci de o activitate instrumentală în genere, deosebită de joc. Din momentul în care conștiința omenească a „scânteiat" înțelegerea că noua organizare corporală, mâna în primul rând, poate servi drept instrument pentru transformarea obiectelor din natură, din acel moment munca era descoperită. Omul își deschidea prin această descoperire o nouă perspectivă de diferențiere față de animale. El adăuga la diferențierea de specie, diferențierea de *personalitate*. Începutul acestei diferențieri nu-l putem stabili cu exactitate. El se pierde undeva în adâncul trecutului. Primul om care a privit cu respect la opera ieșită din munca brațelor și priceperii sale și a simțit răspunderea de a-i fi creator a dat semnalul primului început al acestei diferențieri. El însuși a fost cel care la început nu s-a înțeles, nu a realizat saltul istoric pe care îl făcuse. Din această cauză, el s-a crezut un ales al zeilor pentru a îndeplini voința acestora. Primele obiecte pe care omul primitiv le-a creat cu propriile mâini au purtat amprenta divinității. Așa a apărut primul tip de personalitate din istoria omenirii – personalitatea *mistică*, pierdută în negura timpului (cu circa opt milenii în urmă).

Poarta personalizării fusese deschisă însă de aici înainte. Creatorii de obiecte de valoare, fie artistice, fie practice, îşi asumară curând paternitatea obiectelor create, dusă apoi mai departe prin tradiţie. Deprinderile profesionale luaseră locul însemnelor divine. Diferenţierea, începută în munca producătorului întâmplător, sfârşi disciplinându-se în conştiinciozitatea profesionistului. Personalitatea *profesională* luă locul celei mistice. Este tipul de personalitate corespunzător erei industriale, care a durat circa trei sute de ani, de la revoluţia industrială din Anglia până spre sfârşitul mileniului trecut, când au apărut semnele unei noi civilizaţii, creatoare de un nou tip de personalitate pe care o vom numi personalitatea *energetică*. Această nouă civilizaţie, „al treilea val", cum o defineşte reputatul futurolog american Alvin Toffler[22], poate fi caracterizată ca un moment de tranziţie de la modelul cultural şi valoric al industrialismului de tip capitalist, care prezintă semne evidente de epuizare, la cel al profundelor transformări ce au loc pe multiple planuri. Mai importante sunt cel *economic*, şi aici avem în vedere în primul rând *energia*, prin care poate fi susţinută dezvoltarea ulterioară, dar şi materiile prime şi tehnologiile ultraperfecţionate şi apoi nu mai puţin important, cel *social* (modul de organizare al

[22] Cf. Alvin Toffler, *Al treilea val*, Editura Politică, Bucureşti, 1983, p.324.

societăţilor, valorile pe care le promovează, tipurile de producţii, de consum, stilul de viaţă etc.). În acest sens, Willis Harman, preşedintele Institutului de Cunoaştere Ştiinţifică din San Francisco, observă că invadarea globului prin expansiunea culturii industrialismului capitalist a încetat. Începând cu anii '70 lumea cunoaşte un nou cuvânt şi anume al *„dezvoltărilor alternative"*. Tipul de personalitate energetică este, aşadar, cel spre care se îndreaptă omenirea viitoare.

Cele trei forme de personalitate, pe care le-am identificat mai sus*, coexistă o lungă perioadă de timp, neputându-se preciza cu exactitate, istoriceşte vorbind, de unde până unde se întinde aria de cuprindere a uneia sau alteia dintre acestea. Aşa se explică faptul că

---

* Aceste tipuri de personalitate au fost identificate din perspectivă psihofilosofică şi istorică. În termeni strict psihologici, distingem în fapt şaisprezece tipuri de personalitate (Myers-Briggs Type Indicator - MBTI). Nota distinctivă a oricărei personalităţi este dată de caracteristicile ei dominante, numite *predispoziţii* sau *funcţii* (David Keirsey). În această accepţie, patru perechi de caracteristici (sau predispoziţii) formează tipul de personalitate pe care îl reprezintă persoana respectivă: *extravertirea* (e) şi *introvertirea* (i), legate de preferinţa noastră pentru lumea exterioară, respectiv, interioară; funcţia *senzorială* (S) şi cea *intuitivă* (I), legate de modul în care asimilăm informaţii despre lumea înconjurătoare; funcţia *reflexivă* (R) şi cea *afectivă* (A), legate de procesul prin care luăm decizii şi funcţia *judecativă* (J) şi cea *perceptivă* (P), legate de preferinţa noastră pentru un stil de viaţă mai organizat, respectiv, mai flexibil. Prin combinarea acestor caracteristici obţinem cele şaisprezece tipuri de personalitate: eSRJ, iIAP, eIAJ, iIAJ, eIAP etc. O persoană de tip eSRJ, de pildă, este sociabilă, acordă importanţă faptelor reale, face uz de logică şi este bine organizată. Un iIAP este reţinut, creativ, acordă multă atenţie problemelor oamenilor şi este flexibil.

personalitatea mistică își întinde „tentaculele" până în zilele noastre, fiind prezentă nu numai la popoarele care încă se mai află în stare tribală, dar și în rândul popoarelor civilizate. La fel se întâmplă și cu personalitatea profesională și, probabil, în viitor cu personalitatea energetică, tip de personalitate care cu siguranță nu va fi ultimul, dialectic vorbind.

Condiția de afirmare a personalității, indiferent cum o vom numi, este *libertatea*, fără de care evoluția acesteia nu este posibilă. Vom consemna cu titlu exemplificator faptul că instituția sclaviei a ținut în loc multă vreme această evoluție și tocmai de aceea lumea antică nu s-a bucurat de jocul liber al aptitudinilor sufletești.

Dar, în ce raporturi se află „eul" psihologic cu personalitatea? Atât psihologii, cât și sociologii nu au nici cea mai mică îndoială că între „eu" și personalitate este un raport de determinare, care se supune aceloraşi legi ca și cele ale determinismului universal. „Eul" constituie „fermentul", dar nu și „tiparul" personalității. Acest „tipar" întrece cu mult puterea de construcție a „eului". Elementele din care se constituie personalitatea sunt în mare parte organizate prin tradiție și cultură, înainte ca „eul" să se afirme. Personalitatea datorează „eului" începutul și direcția structurii sale, iar pentru evoluția ulterioară, adică pentru tot ceea ce privește „materialul" și „forțele" care determină

coeziunea acestui „material", personalitatea își are propria sa organizare.

Pe de altă parte, personalitatea este bio-psiho-socială, în timp ce „eul" este numai psihic. Omul poate avea mai multe personalități în mod simultan sau, mai bine zis, poate avea o personalitate întretăiată cu atitudini „ocazionale", dar nu poate avea mai multe „euri". Iată de ce, *dedublarea* „eului" este o falsă problemă. În realitate, avem de-a face cu dedublarea personalității. La un actor, de pildă, care este unul în realitate, în viața de zi cu zi, și altul pe scenă, nu e nicidecum vorba de dedublarea „eului", care rămâne mereu același, ci de crearea unei noi personalități, în funcție de rolul jucat. Actorul are deci mai multe personalități, ca și poetul, pictorul, artistul plastic, omul de creație în genere. Chiar și în cazurile patologice de dedublare, în mod eronat unii psihiatrii socotesc că „eul" se dedublează. Și în acest caz „eul" rămâne același, personalitatea, însă, se dedublează. Bolnavul psihic, primind de la organizarea personalității sale impresii (mesaje) altele decât cele obișnuite, se crede pe sine altul. Conștiința sa „interpretează" impresiile noi ca formând o nouă personalitate.

Departe de a fi epuizată, problematica „eului" și a raporturilor sale cu conștiința și personalitatea rămâne deschisă la noi interpretări, care să ofere concluzii lămuritoare, benefice atât în plan teoretic, dar mai cu seamă practic.

Energia psihică şi echilibrul psihic

Ceea ce deosebeşte fundamental *personalitatea energetică* de celelalte tipuri de personalitate este tocmai *energia*, dominanta energetică fiind cea care face diferenţa. Omul zilelor noastre este unul din cei mai mari consumatori de energie, dacă nu cel mai mare. Dar, înainte de a fi consumator, omul este creator de energie: de la energia convenţională la cea neconvenţională, de la energia biologică (bioenergie) la energia psihică, acest ultim tip de energie fiind subiectul analizei în paginile ce urmează.

Problematica *energiei psihice* nu reprezintă nicidecum o noutate[23], filosofi şi psihologi deopotrivă fiind de acord cu existenţa acestui tip specific de energie, propriu numai omului. Dacă în ceea ce priveşte existenţa energiei psihice s-a ajuns oarecum la un consens, nu la fel stau lucrurile când este vorba de provenienţa acesteia sau de rolul ei, ca realitate

[23] Gabriel Dulea, *Fundamente psihologice ale luptei armate*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2002, pp.62-69.

de-sine-stătătoare în universul psihic al omului zilelor noastre.

Acceptarea punctului de vedere conform căruia energia psihică ar avea o proveniență externă nu ne poate mulțumi. Dacă energia psihică ar fi indusă de ceva din afară, atunci ar însemna că am admite implicit concepția biblică a creării omului de către o forță supranaturală, adică de *Dumnezeu*, ceea ce e din ce în ce mai greu de acceptat, chiar dacă uneori ne minunăm de perfecțiunea fenomenelor și proceselor din natură și, de ce nu, a omului însuși. La fel suntem de uimiți de perfecțiunea corpurilor cerești, a căror mișcare se identifică cu cele mai perfecte linii geometrice, ceea ce l-a determinat pe Platon să constate că parcă *Dumnezeu* ar fi fost geometru.

În realitate, sesizează profesorul și omul de știință român Dumitru Constantin, materia, ca substanță și energie perceptibile prin simțuri, dar și ca profunzimi inaccesibile simțurilor noastre, există. Viața există. Inteligența există. Există în consecință și o sursă a lor, situată dincolo de posibilitatea noastră de demonstrație directă. Religiile au numit această sursă primordială *Dumnezeu*. Școala de la Princeton i-a spus „Conștiință Cosmică", noi am denumi-o *Inteligență* organizatoare și coordonatoare de univers.

Există, aşadar, o inteligenţă prezentă în toate manifestările din Univers – cauza primă şi ultimă a tuturor lucrurilor. Este prezentă în caracterul legităţilor de organizare a materiei, traversează instinctele întregii lumi animale, disipează angrenajul miliardelor de celule vii şi defineşte toate formele de manifestare ale deciziei, cu corolarul său – gândirea umană. O singură raţiune transpare *„de sus"* şi până *„jos"*: raţiunea legilor cosmice, raţiunea lumii vegetale, raţiunea lumii animale, raţiunea umană şi *Raţiunea* care le pune pe toate acestea într-un armonios acord. *Raţiunea „de dincolo"* coincide numai arareori cu *raţiunea noastră*, pentru că acolo este un „Savoir Absolu" (Jung*), o cunoaştere absolută în care *„se văd"* toate cauzele, iar aici, *jos*, este o cunoaştere doar limitată. Vom vedea ca urmare numai cauzele imediate în care ne implicăm şi le vom ignora pe cele îndepărtate[24].

Nici ideea transformării altor forme de energie (fizică, chimică etc.) în energie psihică nu este satisfăcătoare pentru psihologul cercetător, cu toate că în Univers trecerea unei forme de energie în alta compatibilă cu

---

* Carl Gustav Jung (1875-1961), psiholog şi psihiatru elveţian. Iniţial, discipol al lui Freud, ulterior s-a îndepărtat de acesta, înlocuind noţiunea de „libido" prin aceea de „inconştient" ancestral. A deosebit tipurile introvertit şi extrovertit.

[24] Dumitru Constantin Dulcan, *op.cit.*, pp.295-296.

aceasta, în limitele menţinerii acestuia într-un echilibru energetic relativ, este posibilă şi chiar necesară. Ca parte componentă a energiei universale, energia psihică nu poate proveni decât din interiorul şi nu din afara psihicului, fiind rezultanta interacţiunii unor forţe psihice intime, pe care Constantin Rădulescu Motru le numeşte *puteri psihice* (puterea voinţei, puterea imaginaţiei, puterea raţiunii, puterea inteligenţei, puterea afectelor etc.)[25]. Psihicul uman este deci deopotrivă creator şi consumator de energie psihică.

De existenţa energiei psihice nu ne mai putem îndoi, din moment ce toate situaţiile vieţii, stările de veghe ne demonstrează că suntem consumatori de energie psihică. Mai mult, consumăm şi în timpul somnului[26]. Ipoteza energetică, pe care o propunem în această carte, se bazează pe faptul că singura realitate absolută în Univers este *energia*, înăuntrul căreia sunt cuprinse şi fenomenele psihice, în special cele de conştiinţă. O asemenea constatare ne determină să afirmăm că această ipoteză nu ar fi funcţională fără a admite ca postulat *unitatea energetică* în Univers. În Univers, materia şi energia iau forme noi, fiind supuse ciclurilor evolutive şi

[25] Constantin Rădulescu Motru, *Op.cit.*, p.234.
[26] Constantin Atanasiu, *Incursiuni în psihologia luptei*, Editura Militară, Bucureşti, 1974, p.40.

menţinând în acelaşi timp în permanenţă un echilibru energetic. Distingem, deci, la orice nivel de organizare a materiei un substrat material – substanţa în structura sa –, un aspect funcţional sau *energetic* şi un aspect informaţional de care depind organizarea şi funcţionalitatea sa. Rezumăm atunci conceptual Universul, cu tot ceea ce există în el, prin triada: materie, energie şi informaţie[27].

Problema care se ridică este aceea a raporturilor dintre energia psihică şi energia universală. Se află, aşadar, energia psihică într-un raport de echivalenţă cu energia universală, întocmai cum se găsesc şi celelalte forme de energie cunoscute (cosmică, fizică, chimică, electrică, termică etc.), supunându-se legilor obiective universale ca acestea, sau energia psihică este ceva special, cu manifestări şi legi proprii? Răspunsul nu lasă loc de îndoieli. *Energia psihică* nu poate fi privită decât ca parte componentă a *energiei universale*, supunându-se, cum vom putea constata în continuare, legilor obiective care o guvernează pe aceasta din urmă, dar are şi legi specifice pe care cercetătorii psihologi dinaintea noastră le-au identificat deja.

Dar mai sunt şi alte întrebări care îşi aşteaptă un răspuns adecvat, ca de pildă: Care este rolul energiei psihice? Psihicul uman ar

[27] Dumitru Constantin Dulcan, *op.cit.*, p.31.

putea exista şi fără această energie? Este ea indispensabilă funcţionării normale a psihicului uman? Răspunsul la această ultimă întrebare este, categoric, da. Pentru a înţelege rolul primordial al energiei psihice în buna funcţionare a psihicului uman, să analizăm raportul care se stabileşte între energia psihică şi echilibrul psihic.

Pornim de la premisa că însăşi viaţa este un continuu dezechilibru în continuă echilibrare. Echilibrul perfect nu există decât la modul ideal. În realitate, omul se află într-un *echilibru relativ*, menţinut în şi prin intermediul energiei psihice. Doar consumul mai mare, peste limitele normale, de energie psihică duce la dezechilibru, dar această stare este numai temporară, pentru că organismul uman revine curând la starea iniţială, de echilibru relativ, printr-un schimb energetic *sui generis*. Cum se produce însă acest schimb? Să încercăm explicarea prin mijlocirea unei argumentări pur teoretice. Luăm ca postulat faptul că energia psihică este mereu „actualizată", în consens cu evoluţia fenomenelor şi proceselor psihice, a psihicului uman însuşi, având ca scop menţinerea în permanenţă a unei stări de echilibru, condiţie *sine qua non* a bunei funcţionări a psihicului, în stare de normalitate. Vom nota cu „*x*" starea de echilibru la un moment dat, corelat cu o

anumită cantitate de energie psihică „*k*". Să presupunem că pe parcursul evoluției realității psihice starea de echilibru se află într-un moment oarecare „t_0". Starea de echilibru va fi dată de formula:

$$x = kt_0$$

Fiind vorba de o argumentare teoretică, nu vom face nici o presupunere cu privire la evoluția psihică și, implicit, a stării de echilibru. Presupunem numai că aceasta n-a rămas în momentul „t_0", ci a mers mai departe, în evoluția sa ajungând în momentul „$t_0 + t_1$", când îi este necesară o anumită cantitate de energie „Δk", pentru a „recupera" un deficit energetic temporar, care generează la rându-i o stare de disconfort psihic, provocată, la rândul ei, de o stare de dezechilibru. Deci, formula de mai sus devine:

$$x = kt_0 + \Delta kt_1$$

unde „Δk" este o stare energetică variabilă, fiind intrinsecă sistemului energetic, cedată prin intermediul a ceea ce vom numi în continuare *buffer energetic*, un fel de „depozit" situat, cel mai probabil, undeva, în vecinătatea memoriei.

Odată ce echilibrul a fost restabilit, se presupune că aceasta va reveni ca o energie

„îmbogăţită" în „depozitul" energetic unde se află „stocată".

Dar această nouă stare de echilibru obţinută prin adăugarea unei cantităţi de energie „Δk" nu este decât temporară, aşa cum deja anticipam, căci adevărata stare de echilibru este, aşa cum am convenit, cea din momentul „t_0", adică cea iniţială. Altfel, vom adăuga mereu alte şi alte cantităţi de energie la infinit, ori de câte ori se va produce un dezechilibru psihic, în limitele normalităţii (nu şi în cazurile patologice), ceea ce nu corespunde nicidecum realităţii.

Aşadar, să încercăm, într-o primă fază, restabilirea stării de echilibru, tot printr-un exerciţiu mental. Deci, revenirea la starea iniţială nu se poate face decât prin scăderea cantităţii de energie psihică „Δk", adăugată iniţial. Şi atunci formula va fi:

$$x = kt_0 + (\Delta kt_1 - \Delta kt_1) = kt_0$$

Intervine în mod firesc întrebarea: Este această readucere la starea iniţială cu putinţă nu numai matematic, ci şi în realitate? Răspunsul este din nou afirmativ, întrucât consumul de energie psihică care a provocat dezechilibrul (emoţii puternice, traume etc.) trebuie compensat printr-o altă cantitate de energie, compatibilă celei dintâi şi echivalentă valoric, adăugată doar

pentru restabilirea echilibrului din starea inițială. Iată, deci, că transferul energetic este posibil numai dacă „k", respectiv „Δk" se află în stare de compatibilitate, altfel acesta este compromis, dacă nu chiar imposibil rațional și, cu atât mai mult, practic.

Se impune o precizare, și anume faptul că revenirea energiei psihice la starea inițială nu înseamnă decât matematic o identitate perfectă. În realitate, avem de a face cu o identitate relativă, pentru că la energia inițială s-a adăugat și s-a scăzut în același timp o altă cantitate de energie „Δk", producându-se o transformare (schimbare) a energiei inițiale. Această transformare a energiei psihice inițiale nu este însă niciodată perfect reversibilă în trăirile noastre psihice, rămânând întotdeauna „ceva", o „rezervă energetică", care reprezintă în fapt tendința anticipatoare a evoluției ulterioare, mereu în căutarea echilibrului. Această „rezervă energetică" a personalității este suficient de mică pentru a nu influența (compromite) echilibrul energetic relativ al acesteia și, totodată, este suficient de mare pentru ca o anumită cantitate de energie să fie cedată uneia sau mai multor personalități, compatibile din punct de vedere energetic, aflate în dezechilibru energetic temporar. Așadar, regăsirea echilibrului energetic este posibilă tocmai datorită acestei rezerve energetice, care, ori de câte ori este nevoie, se reface, se reîmprospătează, se consumă sau se

cedează, după caz, asigurând funcţionarea acestui *perpetuum mobile*, care este sistemul cibernetic al psihicului uman*.

Se impun, totuşi, câteva precizări. Fiind sisteme deschise în care se petrec permanente schimburi de energie cu exteriorul, structurile psihice nu se pot afla într-un echilibru stabil. Ele „risipesc" în permanenţă energia – motiv care l-a determinat pe Ilya Prigogine să le numească „*structuri disipative*". În ciuda a ceea ce s-ar putea sugera prin crearea termenului de „*constante interne*", structurile psihice nu sunt niciodată într-un echilibru static, ci dinamic. Astfel, am putea defini viaţa ca o continuă oscilaţie în jurul unui punct de echilibru. Menţinerea funcţionalităţii într-un echilibru continuu adaptat necesităţilor de moment ca şi în perspectivă ale sistemului psihic se realizează prin procese de autoreglare, la baza cărora stau conexiunile inverse (feedback). Prin aceste posibilităţi de autoreglare, antientropice,

---

* Energia, indiferent de natura sa, nu se consumă niciodată în stare pură. Ea este „prelucrată" şi „stocată" şi doar ulterior consumată. La fel se întâmplă şi cu energia psihică, a cărei specificitate constă în faptul că ea este produsă şi consumată, în acelaşi timp, de psihic. Dacă echilibrul organic (biologic), inclusiv cel energetic, este asigurat de glanda hipofiză, cel psihic este posibil datorită a ceea ce am numit buffer energetic (rezervă, tampon, depozit energetic). Acest „depozit" energetic se află, cel mai probabil, situat undeva în vecinătatea memoriei, pentru că memoria, sau mai bine zis memoriile, în realitate având de a face cu memorii: *intelectuală* (cea mai cunoscută şi, ca atare, folosită în termeni generici ca memorie), *vizuală*, *auditivă*, *afectivă* etc., stochează „valorile" psihice, repunându-le în circulaţie prin procesul denumit „chemare din memorie" (vezi, în acest sens, fig. nr. 3 şi comentariul).

sistemul psihic, sistemele vii în genere se deosebesc de cele fizice, unde sensul de scurgere este univoc entropic[28].

Totodată, trebuie menţionat că transformarea energetică este posibil-realizabilă în practică, întrucât se află sub incidenţa legii conservării energiei psihice, la care ne vom referi într-un capitol de-sine-stătător.

Dar cum se produce în realitate revenirea la starea de echilibru când aceasta este compromisă temporar? Pentru a înţelege mecanismul restabilirii echilibrului psihic vom apela la un concept pe care reputatul psiholog militar Constantin Atanasiu l-a denumit „constelare"[29]. Întrebarea care apare este însă cum se manifestă în fapt ceea ce în continuare vom numi constelare? Să vedem deci ce se înţelege prin constelare.

Vom spune pentru început că individul, analizat psihic, dispune de forţe lăuntrice multiple, unele nebuloase, de la instincte la înclinaţie şi preconştient, altele – treptat mai clare – de la afecte, voinţă, până la conştiinţă. Temperamentul, caracterul şi aptitudinile dau contur concret personalităţii individului, prefigurând înfăţişarea unităţii lăuntrului său uman energetic, denumit mai sus *constelare*, ca

---

[28] Dumitru Constantin Dulcan, *op.cit.*, pp.46-47.

[29] Constantin Atanasiu, *Eseu despre educaţia ostăşească*, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p.40.

proces energetic interior, producând conţinuturi şi atitudini prin împletire, combinare, înnoire, schimbarea forţelor subiectului (substanţa umană) cu elemente sociale, profesionale, culturale. De fapt, conceptul de „constelare" doreşte să desemneze că este posibil ca la un moment dat o funcţie psihică să domine procesele psihice normale sau să predomine alte funcţii psihice angajate în mecanismul psihic, producând acel dezechilibru psihic temporar amintit mai sus. De exemplu, uneori suntem raţionali excesiv, alteori comportarea noastră e dominată de afectivitate şi niciodată ambele în echilibru perfect.

Rolul constelării este tocmai acela de a restabili echilibrul psihic, armonia, întrucât aceasta din urmă se naşte din funcţionalitate şi din constelare, ambele risipind orice încercare de manifestare a disonanţei. Manifestarea puternică a personalităţii individului la un moment dat este dovada palpabilă a *constelării tari*, oportune şi de durată, fără de care echilibrul psihic nu este posibil. Constelarea – cheie a funcţionalităţii psihicului uman susţinută energetic – este cea care acceptă, respinge, combină, asimilează, topeşte, într-un cuvânt, prelucrează socialitatea absorbită cu acordul umanului[30]. Constelarea, deci, ca

[30] Constantin Atanasiu, *Umanul - dimensiune în luptă*, Editura Militară, Bucureşti, 1981, pp.50-51.

proces integrator, nu figurează numai psihicul, ci orânduieşte complexitatea interiorizată, rezolvă dialogul om/mediu natural şi/sau social, precum şi intern.

Înţeleasă în accepţia de mai sus, constelarea se poate prezenta grafic ca în fig. 6.

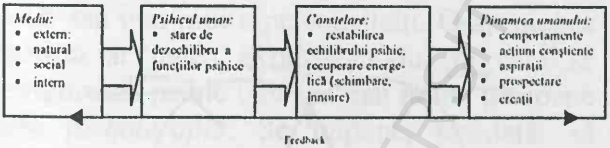

Fig. 6: ***Constelarea ca proces psihic***

Constelarea este posibilă tocmai datorită faptului că psihicul uman se comportă ca un *sistem cibernetic deschis cu autoreglare*, trecând cu uşurinţă de la starea de dezechilibru la cea de echilibru relativ. Aşa se întâmplă în majoritatea cazurilor de normalitate, numai uneori, în cazuri speciale, fiind necesară intervenţia „din afara" sistemului. Această intervenţie este posibilă tocmai datorită *dinamicii* sistemului energetic al psihicului uman, care, în anumite condiţii, permite transferul de energie psihică de la o personalitate la alta.

Să presupunem că avem două personalităţi „A" şi „B", de acelaşi tip, încărcate cu energie psihică compatibilă, care le face

cooperante. Ceea ce le este comun acestora reprezintă tocmai energia psihică notată cu „*k*", transferabilă prin compensare, ca în fig. 7. Spațiul interenergetic situat la intersecția celor două personalități nu este altceva decât acel buffer energetic de care aminteam mai sus, care intermediază transferul energetic.

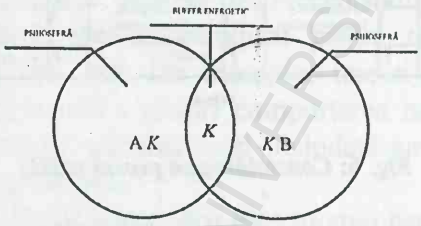

Fig. 7: ***Schema transferului de energie psihică între două personalități compatibile psihic***

La interferența psihosferelor, cantitatea de energie transferabilă „*k*" este necesară pentru restabilirea echilibrului psihic al uneia sau alteia din cele două personalități. Numai că schimbul energetic nu se produce la nivelul personalității, ci al „eului", aceasta nefiind altceva decât un catalizator, un intermediar la nivelul „eului", singurul capabil de emoții, același și mereu altul, totdeauna identic cu sine însuși.

Trebuie, însă, menționat faptul că presupusul transfer energetic nu se produce, potrivit legii echivalenței energetice, decât în

condițiile în care personalitățile sunt *compatibile din punct de vedere energetic* și dispuse să cedeze sau să primească o anumită cantitate de energie, necesară restabilirii echilibrului energetic, prin compensare. De asemenea, posibilul transfer energetic se face, în acest caz, prin contactul nemijlocit între cele două sau mai multe personalități. O asemenea ipoteză ar putea explica modul în care se revigorează psihic una sau mai multe persoane prin *psihoterapie*. Se impune, totodată, să precizăm că restabilirea echilibrului energetic nu înseamnă neapărat instalarea echilibrului psihic, mecanismul refacerii echilibrului psihic, temporar afectat, făcându-se prin intermediul constelării, conform schemei deja explicate în figura 7.

Încă nu știm prea multe sau aproape nimic despre modul de *propagare* a energiei psihice. Un lucru este cert, și anume, dacă admitem propagarea acesteia la distanță, atunci vom avea o explicație științifică a telepatiei. A spune că o intenție, o dorință de acțiune se însoțește de materializarea unui câmp energetic în spațiul ce ne înconjoară reprezintă pentru cel neavizat, limitat doar la noțiunile clasice cunoscute, o afirmație hazardată. Chiar dacă în prezent nu dispunem încă de mijloace foarte riguroase de certificare a câmpurilor energetice emise de ființa umană, toate

premisele duc spre afirmarea existenţei lor. Dacă telepatia există, atunci trebuie să admitem în mod logic că se poate transmite ceva între emiţător şi subiectul receptor. Se transmite desigur o informaţie elaborată în creierul emiţătorului. Informaţia, după cum ştim, nu poate fi transmisă fără un *suport energetic*, un „vehicul". Acest „vehicul" trebuie, în consecinţă, să fie un câmp energetic. Nu cunoaştem deocamdată modul de propagare a acestei energii, ceea ce nu înseamnă că acesta nu va fi descoperit cândva[31].

Oricare ar fi modul de propagare a energiei psihice, apare însă o întrebare firească: Este posibilă detectarea într-un spaţiu temporal a apariţiei unei perturbaţii energetice produse într-un alt punct al aceluiaşi spaţiu? Vom răspunde prin lărgirea obiectului de studiu la fenomenele cosmice. Într-adevăr, în cosmos, transferul energetic este presupus şi necesar, vital chiar pentru menţinerea în echilibru a sistemului planetar.

Se impun, totuşi, câteva precizări. Definirea Universului prin cosmos şi a acestuia din urmă prin Univers poate crea unele confuzii, Universul având o sferă de cuprindere mai largă, incluzând cosmosul,

[31] Dumitru Constantin Dulcan, *op. cit.*, pp.85-86.

mult mai restrâns*. Prima confuzie vizează tocmai cele două tipuri de energii: energia *universală* şi cea *cosmică*. Când invocăm energia universală, ne gândim la universalitatea acesteia, adică la ceea ce filosofii numesc *unitate în diversitate*. Din această perspectivă, energia cosmică, despre care cunoaştem deocamdată la fel de puţin ca şi în cazul energiei psihice, este componentă a energiei universale.

Dar Universul se află, ca şi viaţa, într-un permanent dezechilibru în continuă echilibrare, deci într-un echilibru relativ, niciodată absolut. Întrebarea care se pune este cum se realizează şi cum se menţine echilibrul

---

* Prin Univers, în accepţia ştiinţelor materialiste, se înţelege întreaga lume materială, nemărginită în timp şi spaţiu, infinit diversificată şi caracterizată printr-o multitudine de forme aflate în diverse stadii evolutive; el există în mod obiectiv, adică independent de voinţa omului, a cărui forţă de cunoaştere asupra evenimentelor, obiectelor, fiinţelor, relaţiilor, energiilor etc. proprii Universului tinde asimptotic către limitele acestuia. Există, aşadar, autori care, referindu-se la Univers, au în vedere Universul fizic, adică Universul observabil, limitat, cunoscut şi sub denumirea de metagalaxie; deşi relativ lent, umanitatea avansează mereu în cunoaşterea şi înţelegerea Universului observabil, lărgind tot mai mult sfera cognoscibilităţii, pe măsura progresului înregistrat îndeosebi de ştiinţele naturii, care au ca problematică fundamentală explorarea Universului şi dincolo de ceea ce la un moment dat nu este accesibil observării. Privitor la geneza Universului, există două teorii: *„modelul staţionar"*, propus la sfârşitul anilor '40 de Herman Bondi, Thomas Gold şi Fred Hoile, potrivit căruia Universul a fost întotdeauna aproape exact aşa cum este şi acum şi *„modelul standard"*, respectiv teoria „marii explozii" (Big Bang), larg acceptată, mai ales după descoperirea radiaţiei cosmice în anul 1965 (detalii în: Steven Weinberg, *Primele trei minute ale Universului*, Editura Politică, Bucureşti, 1984).

universal? Considerăm că există „ceva", fără de care acesta, echilibrul, nu se poate realiza. Acestui „ceva" îi putem spune oricum. Noi îl vom numi „Corpul Alfa"[32], sintagmă preluată dintr-o lucrare interesantă cel puțin ca idee – *„Personalismul energetic"* – în care era folosită cu o altă semnificație, diferită de a noastră, din moment ce „Corpul Alfa" era considerat asemănător, dacă nu chiar identic cu *Dumnezeu*. Pentru noi, însă, „Corpul Alfa", acest buffer energetic cosmic, nu se află undeva deasupra Universului, instalat comod într-un fotoliu confortabil, asemenea Creatorului biblic, ci chiar în interiorul Universului, deci încorporat în acesta și supunându-se legilor obiective, precum legea conservării energiei, legea compensației energetice, legea reversibilității etc.

Progresul științific, mereu invocat când vorbim de evoluție, va oferi, probabil, răspunsuri pertinente în viitor asupra a ceea ce astăzi este doar o supoziție, plauzibilă, e drept. Pentru că informațiile dobândite de noi în timp nu sunt altceva decât suport în cunoașterea științifică, ca rezultat al adaptării și readaptării noastre la evoluția Universului însuși. Formele de intuiție și postulatele raționamentului sunt niște corelații tipice, induse prin adaptarea conștiinței noastre la

[32] Vezi, în acest sens, Constantin Rădulescu Motru, *op.cit.*, pp.500-505.

Universul întreg, o verigă necesară determinismului universal. Dar intuiția și raționamentul nu ar fi posibile fără energia psihică, această realitate evidentă care se manifestă, de multe ori, ca o relaționare între elementele cognitive, ca o concentrare a unui evantai, snop de vectori etc. asupra unei cunoștințe, idei, propoziții pentru a le corela cu altele sau pentru elaborarea altelor noi. Ceea ce astăzi este necunoscut și doar presupus, cândva, în timp, poate deveni realitate. Omul însuși, înainte de a fi purtător de informație, este *purtător de conștiință* activă, spontană, creatoare. Acesta este secretul existenței sale indispensabile, de neînlocuit cu nimeni și cu nimic, oricât de mult ar progresa știința. Este indubitabil că nu vom putea niciodată înlocui în totalitate omul, care cunoaște și transformă mediul social și natural în mod conștient, deschis spre evoluție, fără de care viața însăși nu ar avea sens.

Însăși conștiința omenească este întocmai unei cărți deschise, în care se poate citi evoluția universală, o carte, însă, în care nimeni nu are posibilitatea să scrie un rând mai mult peste cele scrise de această evoluție. Întrucât fenomenele Universului sunt luate ca factori ai unei realități evolutive, aceste fenomene ne apar îndreptate spre cucerirea unor corelații diferențiate și persistente. Ultima dintre acestea – ținta tuturor celorlalte –

este cea a elementelor din personalitatea omenească care tind spre una perfect adaptată la unitatea Universului întreg.

Aşa cum din haosul nebuloaselor primitive au ieşit corpurile pe care le vedem şi admirăm pe bolta cerească, a căror mişcare se identifică cu cele mai perfecte linii geometrice, tot astfel din veşnicele transformări organice şi energetice de pe Pământ vor apărea cândva personalităţi armonioase, care vor tinde spre perfecţiune.

Din jocul forţelor cosmice, din atracţia şi respingerea centrilor de energie din Univers se explică astăzi splendoarea cerului; din jocul forţelor biologice şi energetice specifice fiinţei umane se va explica odată, în viitor, splendoarea sufletului omenesc. Să nu ne mirăm dacă această din urmă splendoare va veni mai târziu. Înfăptuirea cosmogonică a avut nevoie de milioane şi milioane de ani ca să ajungă la cea pe care o ştim noi astăzi şi ea încă nu este terminată!

CU IASI / CENTRUL DE CARTE

Legea conservării energiei psihice

Ca entitate distinctă a energiei universale, energia psihică se supune aceloraşi legi obiective ca şi celelalte forme de energie incluse în aceasta. Dar, în acelaşi timp, energia psihică are şi legi proprii, derivate din însăşi specificitatea sa: legea reversibilităţii (*feedback-ul*); legea armoniei (consonanţei); legea compensaţiei fenomenelor psihice; legea echivalenţei fenomenelor psihice; legea echilibrului psihic etc.

În ceea ce priveşte *legea conservării energiei*, aceasta este specifică fenomenelor fizice şi acţionează numai prin îndeplinirea anumitor condiţii, cum ar fi: izolarea perfectă a sistemului, pentru a nu permite schimbul de energie; unitatea sistemului; raportul de echivalenţă între diferite forme de energie, particularităţi la care ne vom referi în continuare.

Pentru început, vom încerca să delimităm în ce constă universalitatea legii conservării energiei din lumea fizică. Vom face precizarea că în domeniul ştiinţelor fizice această lege trece drept principiu pentru toate celelalte legi, atât de sigură şi universală este considerată. Numai că *principiul conservării energiei* în lumea fizică cuprinde în sine o lege

neverificabilă prin experienţa directă. Ceea ce experienţa poate verifica ne conduce la o lege mult mai restrânsă, şi anume: Într-un sistem energetic izolat, adică neinfluenţabil de nici o altă formă de energie din afară, diferitele manifestări ale energiei se succed după anumite raporturi de echivalenţă. Dar, potrivit legii conservării energiei, *raporturile energetice* nu se reduc la cele de echivalenţă, ci se postulează că nimic din ceea ce conţine sistemul nu se va pierde şi nimic nu se va adăuga, păstrându-se constantă cantitatea totală de energie a sistemului. Singurul fapt în determinarea căruia intervine experienţa este *cuantificarea* raportului de echivalenţă. Revenirea acestui raport în mod constant ne sugerează menţinerea aceleiaşi cantităţi de energie în sistemul total izolat.

Dar această constatare este numai raţională, nu şi experimentală, pentru că nu deţinem nici un mijloc de măsurare a cantităţii totale de energie existentă în sistem şi nici nu putem realiza un sistem perfect izolat. Ceea ce putem măsura sunt manifestările variate pe care energia totală le presupune înăuntrul său. Dacă, de pildă, această cantitate totală de energie ar pierde din conţinutul său o parte egală cu aceea care ar primi-o însă, în schimb, din afară, nici o experienţă n-ar putea constata acest fenomen, de altfel posibil, care nu

influenţează energia totală. Întrucât raporturile între părţi rămân aceleaşi (constante), se presupune că şi energia totală rămâne aceeaşi.

Prin urmare, principiul conservării energiei, privit în generalitatea sa, nu este susceptibil de a fi controlat prin experienţă, care nu priveşte decât măsurarea raporturilor de echivalenţă dintre diferite forme ale energiei. Generalizarea presupusă de legea conservării energiei, şi anume că suma tuturor formelor de energie este egală cu sine, adică constantă, o deducem prin raţionament. Ea completează postulatul enunţat la început, anume că sistemul este considerat izolat, cu tendinţa de a se conserva neschimbat în timp. Principiul conservării energiei este sugerat direct de acest postulat, a cărui nouă formulare ţine seama de faptul experimental al *transformării energiei* după raporturile de echivalenţă.

După acest excurs general, să abordăm problema care ne interesează: legea fundamentală pe care încercăm să o formulăm pentru fenomenele şi procesele psihice, având în vedere similitudinile dintre legile psihice şi cele din lumea fizică în condiţii analoge. Şi atunci, întrebarea pe care ne-o punem, în mod firesc, este dacă legea conservării energiei în general îşi răsfrânge aria de cuprindere şi asupra energie psihice? Răspunsul la această

întrebare şi la altele, neformulate aici, încercăm să îl oferim în paginile ce urmează.

Pentru început, menţionăm că o lege psihică, dacă este să fie stabilă, presupune ca, în prealabil, în domeniul fenomenelor psihice să existe condiţii asemănătoare cu acelea care sunt postulate prin raţionament în domeniul fenomenelor fizice. În primul rând, este presupusă condiţia că fenomenele psihice aparţin şi ele unui sistem constant, aşa că relaţiile care se identifică prin experienţă între aceste fenomene să poată fi considerate ca relaţii ale totalităţii sistemului şi, prin urmare, să fie ridicate la rangul de legi explicative, aidoma celor din lumea fizică.

Prin urmare, *prima condiţie* care trebuie satisfăcută pentru formularea legii conservării energiei în domeniul psihologic este stabilirea prealabilă a postulatului *unităţii* între fenomenele şi procesele psihice, pentru ca apoi raporturile dintre acestea, verificate experimental, să ne apară ca raporturi cauzale şi necesare. De existenţa acestei unităţi nu s-au îndoit niciodată psihologii, deşi denumirea ei a variat în decursul timpul (unii au denumit-o „suflet", alţii „eu", alţii „personalitate" etc.). *Unitatea sufletească* reprezintă pentru psihologie o ipoteză tot atât de necesară cum este ipoteza unităţii sistemelor izolate sau a cantităţii de energie din mecanică.

Dar legea conservării energiei presupune, pe lângă ipoteza unității energiei totale, și *raportul de echivalență* între diferitele forme de energie, raport stabilit, cum deja am spus, prin măsurare experimentală. Există, oare, și în lumea psihică un asemenea raport, care poate fi dovedit experimental și în același timp în legătură directă cu ipoteza unității psihice? După părerea noastră, există. El este cuprins într-o altă lege, anterioară, fără de care legea conservării energiei psihice nu ar putea fi înțeleasă. Este vorba de *legea psihofizică*, formulată de fiziologul german Ernst Heinrich Weber, cu mai bine de un secol în urmă.

Weber a pornit de la un experiment simplu. El a observat că pentru perceperea unei minime creșteri de senzație, sporul care trebuie să-l adăugăm la excitația primită se află cu această excitație într-un raport constant. Astfel, excitația unei greutăți oarecare, care determină o anumită senzație, pentru a avea o diferență de senzație perceptibilă, sporul de greutate trebuie să fie într-un anumit raport cu excitația primară, să zicem 1/10. Pentru a simți, așadar, o diferență apreciabilă peste senzația de 1 kg trebuie să adăugăm cel puțin 100g, pentru senzația produsă de o greutate de 2 kg, 200g, pentru 3 kg, 300g ș.a.m.d.

Interpretarea legii lui Weber a fost făcută în mod diferit. *Fiziologii* au identificat-o cu legea după care iritabilitatea sistemului

nervos central se proporţionează în funcţie de excitaţiile externe, în timp ce *psihofizicienii* propriu-zişi au identificat-o cu o lege care ar exprima raportul dintre lumea psihică şi cea materială. Într-o interpretare mai largă, ceea ce ne interesează aici, fără a contrazice cu nimic faptele experimentale, legea psihofizică poate *substitui*, în domeniul psihic, rolul pe care îl are în lumea fizică postulatul echivalenţei formelor de energie.

Prin urmare, legea lui Weber, cum bine sesizează psihofizicianul german Gustav Theodor Fechner*, s-ar putea generaliza astfel: între fenomenele şi procesele psihice există o *dependenţă derivată* din însăşi unitatea lor. Această dependenţă, în cazul special al transformării unui spor de excitaţie într-o minimă creştere de senzaţie, are întotdeauna o valoare numerică constantă. Matematic, interpretarea lui Fechner se concretizează în formula următoare:

$$S = C \ln E$$

unde: S = senzaţia; C = o constantă; $\ln E$ = logaritmul natural al excitaţiei externe.

---

* Gustav Theodor Fechner (1801-1887), fizician, psiholog şi filosof german. A pus bazele psihofizicii. Promotor al psihologiei experimentale. A studiat pragul diferenţial al senzaţiilor, dând o expresie matematică legii formulate de Ernst Heinrich Weber (Legea Weber-Fechner).

Din punct de vedere psihologic, legea lui Weber este verificabilă prin experienţa obişnuită, anume că în conştiinţa noastră nu există decât o unitate de măsură relativă pentru determinarea intensităţii diferitelor stări sufleteşti. Cu alte cuvinte, o stare de conştiinţă nu se poate măsura decât comparându-se cu alte stări de conştiinţă. Pe baza acestei interpretări, legea psihofizică se prezintă ca o consecinţă directă a unităţii fenomenelor şi proceselor psihice, care explică relativitatea ce se constată în măsurarea diferitelor stări de conştiinţă. În concluzie, legea psihofizică nu este altceva decât verificarea experimentală, un caz special al relaţiilor care se stabilesc între stările psihice dinăuntrul unei unităţi de conştiinţă.

Aşadar, considerăm că suntem îndreptăţiţi să afirmăm că legea conservării energiei psihice este cât se poate de reală, din moment ce condiţia unităţii fenomenelor şi proceselor psihice şi cea a echivalenţei energetice, controlabilă prin experienţă, sunt satisfăcute. Dar îndeplinirea cerinţelor celor două postulate anterior formulate este necesară nu şi suficientă. Mai trebuie satisfăcută cerinţa postulatului *izolării sistemului psihic* astfel încât acesta să nu schimbe energie cu exteriorul. Cele trei cerinţe trebuie însă îndeplinite simultan.

Revenind la postulatul sistemului izolat, să ne amintim că am convenit anterior

că psihicul uman este un sistem cibernetic deschis, cu autoreglare, deci potențial dispus unei astfel de influențe energetice din afara lui. Pe de altă parte, sistemul psihic nu poate exista izolat, altfel ar fi posibil experimentul de laborator, după opinia noastră, exclus. Ne aflăm cumva în fața unei contradicții logice? În nici un caz. Pentru că tot noi am afirmat că transferul energetic între două sau mai multe personalități este posibil-realizabil numai dacă energiile psihice aflate în contact nemijlocit sunt compatibile. În aceeași ordine de idei, psihosferele (vezi fig. 7) se comportă ca niște *„mantii"* protectoare, care nu permit cedarea, respectiv primirea de energie psihică din afara sistemului, fără a fi îndeplinită anterior condiția compatibilității acestora. Să mai adăugăm, la cele enunțate deja, că energia psihică nu se transformă în alte tipuri de energie (fizică, chimică, biologică etc.) și nici nu provine, cum deja anticipam, decât din interacțiunea forțelor psihice lăuntrice, care îi conferă un statut special.

Este, însă, la fel de adevărat că un fond psihic armonios, echilibrat, susține (facilitează) manifestarea benefică a celorlalte tipuri de energii proprii omului (fizică, biologică, intelectuală etc.). Pentru psiholog se degajă concluzia că nimic din ceea ce este omenesc nu se află în afara energiei psihice, a unui echilibru psihic constant și productiv.

Referitor la izolarea sistemului psihic, vom spune, în continuarea celor menţionate mai sus, că nu există sistem perfect izolat, nici în lumea fizică sau cosmică şi, cu atât mai puţin, în cea psihică. Ceea ce am numit „sistem izolat" este în fapt un *construct mental*, de care ne folosim în explicarea legii conservării energiei fizice sau psihice. Iată de ce, ceea ce pare o contradicţie logică este în fapt o realitate demonstrabilă şi demonstrată, în sensul că nu izolarea sistemului psihic ne interesează, ci *menţinerea echilibrului psihic*, care se realizează, în principal, prin resurse energetice proprii şi numai în cazuri patologice, care constituie excepţia de la regulă, printr-o intervenţie din afara sistemului.

În mod normal, echilibrul psihic este menţinut prin resurse energetice proprii, rod al autoreglării sistemului psihic, pentru că este în firea lucrurilor ca organismul uman să revină la starea de echilibru ori de câte ori situaţia o impune, prin constelări şi reconstelări pozitive. Legea conservării energiei psihice ne apare, astfel, ca o realitate de netăgăduit, susţinută în sfera ei de acţiune de existenţa unor dependenţe cauzale între fenomenele şi procesele psihice, care, la rândul lor, derivă din postulatul unităţii şi diversităţii acestora.

În loc de încheiere

Abordarea psihicului uman din *perspectivă energetică* nu constituie, cum deja am anticipat, o noutate, cel puţin pentru psihologia românească. Mai mulţi psihologi români, în perioade istorice diferite, au încercat o asemenea construcţie, care, la timpul respectiv, a însemnat un pas important pentru progresul psihologiei ca ştiinţă de-sine-stătătoare. Eventualele inadvertenţe, existente în opera lor, lipsa unor concepte clare, insuficienţa argumentelor în susţinerea demersului ştiinţific în care s-au angajat nu sunt altceva decât consecinţa *limitelor istorice* ale perioadelor în care aceştia au creat.

În această ordine de idei, opera filosofului şi psihologului român Constantin Rădulescu Motru se înscrie în efortul elucidării problemei energiei psihice, în strânsă corelaţie cu succesele obţinute în acest domeniu la acel moment. În acest sens, cartea care îl recomandă şi îl reprezintă este intitulată sugestiv *„Personalismul energetic"*. Ideea energiei psihice, sau sufleteşti, cum o denumeşte acesta, este preluată din concepţia energetică a chimistului german Wilhelm Ostwald. Dar spre deosebire de acesta, al cărui energetism era de fapt un idealism

„fizic", psihicul uman fiind pentru el o manifestare a materiei (substanței), Rădulescu Motru vede în psihic ceva deosebit, care se înscrie într-un suport energetic și care funcționează în strânsă legătură cu substratul sistemului nervos. Dar academicianul român consideră, ca scop al evoluției cosmice, formarea și desăvârșirea personalității umane, deasupra căreia se postulează *personalitatea divină*. Din acest motiv, personalismul său energetic antrenează cu sine o energie psihică care este mai mult o metaforă.

În câteva rânduri, ilustrul psiholog, care-și scria opera în cel de-al treilea deceniu al secolului trecut, invocă *energia vieții*. Genială intuiție! La acea vreme, Constantin Rădulescu Motru anticipa o nouă teorie, aceea a naturii energetice a apariției vieții pe Terra, ipoteză lansată de curând de un grup de specialiști români, care au obținut atomul, particula elementară pe care se fundamentează însăși existența materiei vii, introducând un catod electric într-un mediu de plasmă gazoasă. Dacă ipoteza cercetătorilor români va fi omologată și acceptată, vom asista la o nouă descoperire, care în mod sigur va revoluționa gândirea științifică universală.

Adept al idealismului obiectiv, Rădulescu Motru a „cochetat" spre sfârșitul vieții cu *monismul științific*, căutând, din păcate fără sorți de izbândă, să-l concilieze cu *personalismul* său. Cu toate limitele sale, *personalismul energetic* se constituie într-o teorie cât de cât coerentă și

oarecum revoluționară la acel moment. O parte din ideile sale, valoroase și surprinzător de actuale, le-am preluat critic, constituind o importantă sursă de inspirație în elaborarea lucrării de față.

Un evident pas înainte în descifrarea enigmei energiei psihice îl face reputatul medic militar și om de știință român Ștefan Odobleja, care, prin impresionanta sa lucrare, *„Psihologia consonantistă"*, deschide o nouă eră în cunoaștere, fiind, fără drept de tăgadă, *precursorul ciberneticii*. Odobleja explică palierul psihic al omului prin intermediul energiei, care, la momentul respectiv, ținea locul, cu un anumit succes, modelului informațional de astăzi. În locul informației, pe care o descoperă ceva mai târziu întemeietorul ciberneticii, Norbert Wiener, Odobleja folosește *energia*, pe care o înțelege ca nesubstanță, respingând astfel interpretarea mecaniscistă a psihicului. Fără îndoială că energia nu este substanță, dar nici nu poate căpăta structurile care să le explice pe cele ale palierului psihic. În absența noțiunii „de informație", energia era singura soluție pe care Odobleja o avea la dispoziție pentru interpretarea materialistă a psihicului.

Energia joacă la psihologul român rolul programelor informaționale și, din acest punct de vedere, momentul energetic din gândirea acestui corifeu al culturii românești reprezintă tot ceea ce se putea imagina mai îndrăznet înainte de apariția calculatoarelor electronice. Energia era suficient de materială și suficient

de invizibilă pentru a oferi sediul palierului psihic, exact în sensul programului informațional de astăzi.

Și, în sfârșit, dar nu în ultimul rând, filosoful și psihologul militar român Constantin Atanasiu vine să întregească opera începută de predecesorii săi. Participant la ambele conflagrații mondiale, ca ofițer de artilerie, ilustrul om de știință studiază comportamentul ostașului în timpul luptei armate, desprinzând concluzii care își păstrează valabilitatea și astăzi. Universul psihic ostășesc s-a dovedit extrem de generos cu temerarul cercetător. Lucrarea sa fundamentală „*Psihologia și pedagogia ordinului*", premiată în anul 1940 de Academia Română, avea să fie preludiul unei opere impresionante, cu multiple implicații în plan teoretic și practic. „*Incursiuni în psihologia luptei*", „*Psihotehnica*", „*Eseu despre educația ostășească*", „*Umanul - dimensiune în luptă*" sunt doar câteva titluri care sugerează efortul creator prolific al filosofului și psihologului român, fondatorul revistei de psihologie militară „*Spirit militar modern*". Energia psihică nu mai apare la Constantin Atanasiu ca simplă metaforă, ci intrinsecă psihicului uman, fără de care explicarea științifică a fenomenelor și proceselor psihice, a echilibrului psihic în genere nu ar fi posibilă.

Problematica vastă și, uneori, greu accesibilă a energiei psihice așteaptă în continuare explicații, reconsiderări și elucidări. Acest segment propus de noi în lucrarea de față este mai

degrabă o provocare adresată psihologilor şi nu numai lor. Eventualele abordări ulterioare pot însemna tot atâtea piste de cercetare a psihicului uman din perspectivă energetică. Concluziile formulate vor fi cu siguranţă benefice discursului teoretic, dar, mai cu seamă, pot avea multiple implicaţii în praxisul social.

Trebuie să mărturisim că unele dintre ideile avansate în această lucrarea sunt rezultatul deducţiei, analogiei, intuiţiei sau chiar al bunului simţ, aşteptându-şi confirmarea într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat. Să nu uităm (păstrând proporţiile) că Albert Einstein a trebuit să aştepte aproape trei decenii pentru ca geniala sa teorie a relativităţii* să fie înţeleasă şi recunoscută

---

* Printre lucrările publicate de Albert Einstein în anul 1905 în cea mai bună revistă de fizică din acel timp, *Annalen der Physik*, se numără şi cele care introduceau teoria relativităţii restrânse şi prezentau pentru prima oară faimoasa ecuaţie: $E=mc^2$, atât de circulată şi atât de rar înţeleasă. Dacă relativitatea restrânsă n-a fost de la început larg acceptată, punând o barieră serioasă în încercarea lui Einstein de a pătrunde în viaţa academică, lucrurile nu s-au schimbat nici în ceea ce priveşte teoria generalizată a relativităţii, formulată pentru prima dată în anul 1915. Lui Einstein i s-a acordat într-adevăr Premiul Nobel în anul 1921, despre care acesta a aflat în timpul unei vizite în Orient, dar nu pentru teoria relativităţii, cum s-ar putea crede, ci pentru lucrarea despre *efectul fotoelectric*, publicată tot în anul 1905 şi tot în prestigioasă revistă elveţiană de fizică (lucrare prin care Einstein demonstra că lumina are şi proprietăţi de undă şi de particulă, explicând *efectul fotoelectric*, neînţeles până atunci, care constă din emisia de electroni de către solide atunci când sunt iradiate cu lumină), ca şi pentru *„alte contribuţii"* la fizica teoretică, cea mai importantă fiind explorarea naturii moleculelor, explicând *„mişcarea browniană"* statistică a particulelor mici aflate în suspensie. Relativitatea era considerată mult prea controversată pentru a fi menţionată explicit în motivarea premiului (detalii în: Carl Sagan, *Op.cit.*, pp.50-66)

ca una dintre cele mai mari descoperiri ale secolului trecut (dacă nu cea mai mare).

Departe de a fi o abordare exhaustivă, cartea de față invită la explorarea unei zone de cunoaștere deocamdată insuficient delimitată, anume, a inepuizabilei surse de energie pe care o poartă cu sine psihicul uman. Cum energia înseamnă evoluție, iar fără evoluție viața însăși nu ar avea sens, considerăm că efortul de cercetare conjugat este mai mult decât o necesitate stringentă a zilelor noastre.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dicționar de termeni utilizați în lucrare

- **Androgin** = care ține de ambele sexe, ființă fabuloasă din mitologia greacă, jumătate bărbat și jumătate femeie.
- **Animiști (spiritiști)** = care cred în duhuri, spirite, suflete, ca realități distincte de corp, în genere, în imagini supranaturale, suprasenzoriale, reprezentate în conștiința religioasă ca agenți acționând în întreaga natură și distrugând obiectele și fenomenele lumii materiale, inclusiv omul. Întemeietori ai teologismului primitiv.
- **Buffer energetic** = tampon energetic care se interpune în câmpul energetic, permițând schimbul de energie psihică între două sau mai multe personalități compatibile. Depozit energetic, rezervă energetică internă.
- **Constelare** = proces interior (psihic) care prelucrează conținuturi și atitudini prin împletire combinare, înnoire, mediind schimbarea forțelor psihice cu elemente sociale, profesionale și culturale.

- **Corpul Alfa** = buffer energetic cosmic. „Conştiinţă Cosmică" (şcoala de la Princeton). Inteligenţă organizatoare şi coordonatoare de univers (Dumitru Constantin).
- **Cumberlandism** = citire pseudotelepatică a mişcărilor muşchilor. Tehnică parapsihologică care mimează telepatia prin intermediul căreia o persoană este capabilă, de exemplu, să găsească un obiect ascuns, prin contactul fizic cu o persoană care ştie unde se află acel obiect, datorită mişcărilor musculare subtile pe care acesta din urmă le face inconştient. Termenul provine de la numele lui Stuart C. Cumberland, un faimos practicant englez al acestei tehnici din secolul al XIX-lea.
- **Echilibru psihic** = stare a sistemului psihic, privit în dinamică, care asigură funcţionalitatea acestuia.
- **Energetism** = orientare şi concepţie apărută în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care consideră energia ca temelie a lucrurilor, concepând-o ca o substanţă indestructibilă, capabilă de diverse transformări. Cel mai de seamă reprezentant al energetismului a fost chimistul german Wilhelm Ostwald. El considera energia ca substanţă universală, căreia îi pot fi subordonate toate fenomenele naturii şi ajungea să o substituie materiei, rupând, de fapt, mişcarea de suportul ei material.

- **Energie psihică** = formă specifică de energie, proprie numai organismului uman, produsă şi consumată de psihicul uman. Ia naştere prin interacţiunea forţelor (puterilor) psihice.
- **Fenomene şi procese psihice** = sistemul vectorial al psihicului uman, care asigură funcţionalitatea acestuia, menţinându-l într-un echilibru energetic dinamic relativ.
- **Monism** = concepţie filosofică, opusă dualismului şi pluralismului, potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor lumii se află un principiu, fie material (monism materialist), fie spiritual (monism idealist).
- **Psihosferă** = mediul intim al personalităţii în care este permis transferul energetic între două sau mai multe personalităţi compatibile, prin intermediul unui buffer energetic.
- **Senzaţie cenestezică** = impresie generală, nediferenţiată, care rezultă din totalitatea stimulilor senzitivi primiţi de la organele interne, caracterizându-se printr-o dispoziţie plăcută sau neplăcută.
- **Sinergica** = ştiinţă care se ocupă cu studiul relaţiilor sinergice, reprezentând interacţiunea unor agenţi sau condiţii, în aşa fel încât efectul total este mai mare decât suma efectelor individuale.

- **Sofism** = raţionament aparent corect, dar conţinând greşeli în premisă sau în construcţie, de obicei în scopul de a induce în eroare.
- **Sofist** = denumire dată în Grecia Antică, în perioada clasică (sec. 5 î.Hr.) profesorilor (plătiţi) de retorică şi de filosofie. Adoptând poziţii critice, raţionaliste faţă de concepţiile sociale, morale şi religioase tradiţionaliste, unii dintre ei au ajuns la un relativism gnoseologic şi etic, afirmând că orice poate fi deopotrivă adevărat sau fals, că orice opinie poate fi susţinută sau combătută. Reprezentanţi mai cunoscuţi sunt Protagoras, Parmenide, Gorgias, Prodicos, Hippias şi Antifon.
- **Teleologie** = teoria finalităţii, studiul scopurilor.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ IAŞI

Bibliografie selectivă

[1] Atanasiu, Constantin, *Incursiuni în psihologia luptei*, Editura Militară, Bucureşti, 1974.

[2] Atanasiu, Constantin, *Eseu despre educaţia ostăşească*, Editura Militară, Bucureşti, 1979.

[3] Atanasiu, Constantin, *Umanul - dimensiune în luptă*, Editura Militară, Bucureşti, 1981.

[4] Bergson, Henri, *Eseu asupra datelor imediate ale conştiinţei*, 1927.

[5] Berkeley, George, *Essay Towards a New Theory of Vision*, 1709; *Principles of Human Knowledge*, 1710.

[6] Constantin Dulcan, Dumitru, *Inteligenţa materiei*, Editura Teora, Bucureşti, 1992.

[7] Dulea, Gabriel, *Sociodinamica grupului militar*, Editura Militară, Bucureşti, 1991.

[8] Dulea, Gabriel, *Fundamente psihologice ale luptei armate*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2002.

[9] Glickman, Rosalene, *Gândirea optimă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003.

[10] Hegel, George Wilhelm Friederich, *Fenomenologia spiritului*, Editura Academiei, Bucureşti, 1965.
[11] Hegel, George Wilhelm Friederich, *Ştiinţa logicii*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966.
[12] Kant, Immanuel, *Critica raţiunii pure*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980
[13] Marcus, Solomon, *Timpul*, Editura Albatros, Bucureşti, 1985.
[14] Odobleja, Ştefan, *Psihologia consonantistă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982.
[15] Ostwald, Wilhelm, *Die Uberwindung des Wissenschaftlinchen Materialismus*, 1895; *Vorlesungen über Naturphilosophie*, 1901; *Energetische Grundlagen der Kultur Wissenschaft*, 1908; *Die Philosophie der Werte*, 1912.
[16] Piaget, Jean, *La représentation du mond chez l'enfant*, 1926.
[17] Platon, *Dialoguri*, Editura Iri, (Colecţia „Cogito"), Bucureşti, 1998.
[18] Rădulescu Motru, Constantin, *Personalismul energetic şi alte scrieri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984.
[19] Sagan, Carl, *Creierul lui Broca*, Editura Politică, Bucureşti, 1989

[20] Seligman, Martin, *Optimismul se învaţă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004.
[21] Toffler, Alvin, *Al treilea val*, Editura Politică, Bucureşti, 1983.
[22] Weinberg, Steven, *Primele trei minute ale Universului*, Editura Politică, Bucureşti, 1984.
[23] *** *Mic dicţionar enciclopedic*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.
[24] *** *Psihosociologie şi pedagogie militară*, Editura Militară, Bucureşti, 1992.

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Le composant énergétique du psychique humain

par Gabriel Dulea

L'approche du système fonctionnel du psychique humain, de sa façon spécifique de fonctionner, dans ce contexte, des sens, de l'intellect et des expériences humaines du point de vue énergétique, forme le sujet du travail élaboré par Gabriel Dulea. La recherche de la méthode d'investigation des phénomènes psychiques offre à l'auteur une bonne occasion de réexaminer les contributions essentielles de beaucoup de chercheurs, de Heraclit à Prigogine, de Platon et Aristotel à Jean Piaget, dans leur tentative d'expliquer la personnalité dans les derniers deux et demie millénaires. Ceci a été fait afin de tracer quelques méthodes de pensée révisées, annoncer l'apparition de nouveaux principes et de nouveaux paradigmes par lesquels nous comprenons mieux et dominons la complexité du psychique humain: *„Le psychologue - chercheur est intéressé non seulement dans la répétition des phénomènes et des procédés psychiques, mais surtout dans leur succession et leur évolution"*. Donc, l'auteur promeut

l'idée de l'existence d'une nouvelle rationalité qui pourrait révolutionner la conception en ce qui concerne la nature et la formation du psychique humain. Pour en soutenir, il invoque Edgar Morin avec ses recherches dans le domaine de l'épistémologie.

La pensée rationaliste, rectilinéaire, le concept cartésien des relations biunivoques de type cause/effet ont mené eux aussi à l'apparition de quelques vrais handicaps dans la compréhension des interdépendences et de la complexité du psychique humain. Jean Piaget, un des plus grands spécialistes en épistémologie et psychologie, a remarqué *„la valeur étalon"* et *„l'erreur de l'étalon"* dans les procédés de connaissance et a accentué clairement l'handicap essentiel de l'approche par secteurs et la nécessité d'agir inversement, du détail à l'ensemble

Le rôle de l'hypothèse du domain de la connaissance scientifique des phénomènes et des procédés physique-chimiques revient dans la recherche psychologique à l'intuition. Ce n'est pas de cette intuition commune, mais d'un certain type d'intuition créative, dénommée par l'auteur intuition vivante. Doublée de l'imagination créative, ce type d'intuition spécifique à l'homme ne peut pas se manifester lui-même hors de la conscience, surtout hors de sa fonction prévoyante.

Le rôle de l'intuition dans la recherche psychologique est incontestable. Si nous ne

savions qu'est-ce que c'est la douleur, en raison de notre intuition et expérience, nous regarderions inutilement les déchirures de nos semblables, parce que de ces déchirures on pourrait probablement déduire des lois physiologiques, mais pas la douleur comme émotion interne. De même en ce qui concerne les larmes de joie. Les manifestations de la personalité, surtout, peuvent être expliquées seulement à l'aide de notre intuition et quand cette intuition est créative, son rôle dans le développement de la connaissance est indéniable. Le démarche scientifique qui fait abstraction des prévisions de l'intuition vivante, de l'introspection, est né mort. Nous acceptons du fait que l'intuition vivante remplace l'hypothèse de la recherche scientifique des phénomènes physiques-chimiques, mais l'expériment de laboratoire à quoi arrivera-t-il? Une seule réponse nous semble adéquate:la Pensée abstraite. C'est elle qui peut substituer l'expériment de laboratoire. Le traitement psychique conscient des données et des informations obtenues à l'aide de l'intuition vivante nous permettra choisir, de leur multitude, par comparaison, analyse et synthèse, les viables.

Il est vrai qu'au présent la recherche psychologique a une évolution tout à fait spéctaculaire, grace à l'équipement instru-

mental sophistiqué, capable - selon les spécialistes américains - de pénétrer l'intimité du psychique humain. On parle, par exemple, avec tant d'insistence les dernières années, d'une „machine à lire les pensées", de systèmes spéciaux de transmission très performants, apts à capter ce que les mêmes spécialistes américains nomment „l'énergie de l'esprit", qui, soutiennent-ils, vont favoriser les actions coordonnées de construction d'une conscience globale.

Ce n'est pas difficile de démontrer qu'on ne peut pas construire une conscience globale; ceci ne signifierait rien d'autre qu'une uniformisation forcée des consciences.

L'auteur ne conteste point l'existence de „l'énergie de l'esprit" invoquée par les spécialistes américains, mais, à son avis, on ne peut pas la substituer à *„l'énergie psychique"*, sujet de son travail.

Donc, il est possible qu'en certaines circonstances le cerveau humain puisse émettre un type d'énergie spécifique, réceptionnée par des équipements spéciaux et dirigée plus tard au bénéfice de l'humanité. Le temps décidera, selon G. Dulea, sur la véridicité d'un tel travail téméraire, qui est maintenant à son début.

La perspective énergetique dans l'approche du psychique humain amène aussi

une révision des méthodes utilisées par la psychologie comme science. L'énergie psychique, le sujet abordé par l'auteur de cet ouvrage, exige l'identification des méthodes et des techniques pour la mésurer, pas nécessairement par des appareils, parce qu'on ne peut pas la diviser en quanta ou segments vectoriels enregistrés par des instruments spécialement construits pour cela, comme pour autres formes d'énergie, mais par nous-mêmes, transformés fondamentalement et entraînés afin de la réceptionner.

Après avoir fait une brève investigation du *„modèle cybernétique du psychique humain"*, citant Ştefan Odobleja avec sa *„Psychologie consonantiste"*, l'auteur nous conduit au *„Personalisme énergetique"* élaboré par Constantin Rădulescu-Motru, avec l'intention claire de connecter la personalité et l'énergie psychique.

Nous ne pouvons pas douter de l'existence de l'énergie psychique, dès que toutes les circonstances de notre vie, les états de veille démontrent que nous sommes consommateurs d'énergie psychique. Plus encore, nous en consommons aussi pendant notre sommeil. L'hypothèse énergetique proposée dans ce livre est basée sur le fait que la seule réalité de l'Univers est l'énergie, qui inclut les phénomènes psychiques aussi,

particulièrement ceux de conscience. Une telle conclusion nous mène à l'affirmation que cette hypothèse ne pourrait pas être fonctionnelle qu'à condition de postuler l'unité énergétique de l'Univers.

Une nouvelle question vise le rapport entre l'énergie psychique et l'énergie universelle. Donc, y a-t-il une rélation d'équivalence entre ces deux formes d'énergie, comme entre les autres types d'énergie connues (telles que cosmique, chimique, thermique, physique, électrique etc.)? Si oui, l'énergie psychique respecte-elle les mêmes lois universelles objectives que les autres formes d'énergie connues ou elle est quelque chose à part, avec ses propres manifestations et lois? La réponse est claire. L'énergie psychique n'est rien d'autre qu'une partie composante de l'énergie universelle, soumise, comme nous pourrons constater tout de suite, aux lois objectives de la dernière, mais, en même temps, à des lois spécifiques, identifiées déja par nos précurseurs rechercheurs en psychologie.

Par conséquant, la première condition qui doit être satisfaite afin de formuler la loi de la conservation de l'énergie dans le domain psychologique est l'acception du postulat de l'unité entre les phénomènes et les procédés psychiques, pour que leurs rapports, vérifiés

par expériment, nous paraîssent rélations causales et nécessaires. Les psychologues n'ont jamais douté de l'existence de cette unité, bien qu'on lui ait attribué tant de noms („âme", „ego", „ personalité etc.). L'unité spirituelle est, pour les psychologues, une hypothèse aussi nécessaire que celle de l'unité des sistèmes isolés ou de la quantité d'énergie pour la mécanique.

Cependant, il est vrai qu'un psychique harmonieux, équilibré facilite la manifestation bénéfique des autres types d'énergie caractéristiques à l'homme (physique, biologique, intellectuelle etc.). Le psychologue en conclut que rien de l'humain ne peut se manifester hors l'énergie psychique, hors l'équilibre psychique constant et productif.

Voilà pourquoi ce qui peut sembler une contradiction logique est, en fait, une réalité démontrable et démontrée, c'est-à-dire ce n'est pas l'isolement du système psychique qui nous intéresse, mais la conservation de l'équilibre psychique, réalisé principalement par nos propres ressources énergetiques et, dans des cas pathologiques (qui représentent l'exception de la règle), par une intervention de dehors.

D'habitude, l'équilibre psychique est assuré par des ressources énergetiques propres, comme résultat de l'autorégulation du système psychique, parce que la nature même impose

au corp humain le retour à son état d'équilibre chaque fois qu'il est nécessaire, par constellations et reconstellations positives. La loi de la conservation de l'énergie psychique nous semble ainsi être une réalité indéniable, soutenue dans sa sphère d'action par l'existence de certaines dépendances causales entre les phénomènes et les processus psychiques, dérivés, à leur tour, du postulat de leur unité et diversité.

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

The Energetic Component of Human Psychic

By Gabriel Dulea

The approach of the functional system of human psychic, of its specific way of functioning, in this context of the senses, of the intellect and of the human experiences from the energetic point of view, makes up the subject matter of the work elaborated by Gabriel Dulea.

Searching the method of approaching psychic phenomena offers the author a good opportunity of reviewing the essential contributions of many researchers, from Heraclit to Prigogine, from Platon and Aristotel to Jean Piaget, in their attempt of explaining the human personality in the last two and a half millenniums. This has been done in order to trace some methods of revised thinking, to announce the appearance of new principles and paradigms by means of which we can better understand and dominate the complexity of human psychic: *„The psychologist-researcher is interested not only in the repetition of phenomena and psychic*

processes, but he is mostly interested in their succession and formation.". Hence, the author promotes the idea of the existence of a new rationality which can revolutionize the conception regarding the nature and formation of human psychic. He invokes Edgar Morin with his researches in the epistemology domain, as his support.

The rationalist, rectilinear, Cartesian concept of the bi-univocal relations of the type cause/effect, has led to the appearance of some real handicaps in understanding the interdependences and the complexity of human psychic. Jean Piaget, one of the greatest specialists in epistemology and psychology, noticed *„the standard value"* and *„the standard error"* in the knowledge processes and he put clear emphasis on the essential handicap of the sectorial approach and of the necessity of acting vice versa, from the detail to the whole.

The role of hypothesis in the process of the scientific knowledge of the phenomena and of the physical-chemical processes is taken in the psychological research by intuition. It is not about that common intuition, but about a certain type of creating intuition, this type of intuition specific to Man, one which cannot manifest itself outside conscience, especially outside its anticipating function.

The role of the intuition in psychological research is incontestable. If, due to our intuition, to our experience, we didn't know what pain is ,we would uselessly look at our fellows' tears, because out of these tears there are likely to be deduced just some physiological rules (laws),but not pain itself as an internal emotion. The manifestations of personality can mainly be explained by means of our intuition and when this intuition is creative, its role in knowledge development is undeniable. The scientific step which leaves the anticipations of lively intuition, of introspection aside, is from the very beginning born dead. We agree to the fact that the lively intuition takes the place of hypothesis in researching physical-chemical phenomena, but what will happen to the laboratory experiment? We consider but one answer as possible: Abstract thinking. It is abstract thinking the one which can substitute the lab experiment. The conscious, psychic processing of data and information obtained by means of lively intuition will give us the opportunity of choosing out of this multitude the ones which are viable, by means of comparison, analysis and synthesis.

It is true that nowadays the psychological research has advanced, being supported by sophisticated instrumental equipment which is, according to American specialists, able to perceive the intimacy of human psychic. Thus,

more and more has been spoken about *„the mind-reading machine"*, about special performing systems, capable of attracting what the same American specialists call *„mind energy"*, which they claim to allow simultaneous actions of shaping a global conscience.

It is not difficult to demonstrate that a global conscience cannot be formed; this would mean nothing else but a forced standardization of consciences.

The author does not deny the existence of that mind energy invoked by American specialists, but in his opinion, this type of energy cannot replace psychic energy which makes the subject of this paper.

Therefore, under certain circumstances, it is possible for the human brain to transmit a type of specific energy which could be caught by means of special equipment and directed to humanitarian actions later on. We will let time to decide, the author states, the veracity of such a daring work, which is at its beginning.

The energetic perspective in approaching human psychic also brings about a review of the methods used by psychology as a science.

Psychic energy, the subject to be investigated in this paper, requires the identification of the methods and techniques of its measuring, not necessarily by means of certain apparatuses because psychic energy cannot be divided into parts, into sectorial segments recorded

by specially built apparatuses as in the case of other forms of energy, but by means of a new solid of training of ours, different from the old one.

After making a brief investigation of *„the cybernetic model of human psychic"* citing St.Odobleja with his *„The Consonant Psychology"*, the author gets to Constantine Rădulescu-Motru's *„The Energetic Personality"* showing his intention of connecting personality and psychic energy.

We cannot have any doubts about the existence of psychic energy taking into consideration that all our life experiences, our vigilant state, demonstrate that we are consumers of psychic energy. Moreover; we also consume energy while sleeping.

The energetic hypothesis we suggest in this book, is based on the fact that the only absolute reality in the Universe is energy, and psychic phenomena, especially the phenomena of conscience, are to be found inside this energy. This theory makes us state that this hypothesis wouldn't be functional unless we admit the energetic unity in the Universe as a postulate.

The problem which arises is the one concerning the relationships between psychic energy and universal energy. Is there any equivalence relationship between these two types of energy, any relationship similar to the ones known to exist among other types of energy, such as the cosmic, electric, thermal or physical energy? And, if such a relationship exists, is it

subject to the same objective universal laws or is psychic energy something special, with its own manifestations and laws? The answer is clear. Psychic energy cannot be viewed but as a component part of universal energy, and it is subject, as it can be seen further on, to the objective laws which govern the last one, but it also has its specific laws which specialists have already identified throughout time.

As a consequence, the first necessary condition which should be satisfied in order to formulate the law of energy conservation in the psychology field is the preliminary establishment of the postulate of the unity between psychic phenomena and processes, in such a way as the relationships between them, experimentally verified, to appear to us as causative and necessary relations.

Above, maintained by means of the existence of such a unit has never been doubted, although it has been named in various ways throughout the centuries (some called it „soul", others „ego", others „personality", etc.) The spiritual unity represents for psychology a hypothesis which is as necessary as it is the hypothesis of the unity of isolated systems or of the energy quantity from mechanics.

It is, however, true that a psychically harmonious, well-balanced character, facilitates the healthy manifestation of other types of energy characteristic to Man (physical, biological, intellectual etc.) For the specialist, an obvious

conclusion can be drawn, namely that nothing which is human cannot exist outside psychic energy, outside an invariable psychic energy, of a psychic balance which is both constant and productive.

This is why, what can seem a simple logic contradiction is nothing else but a provable and a proved reality, that we are not interested in the isolation of the psychic but in the maintenance of this psychic balance which can be mainly obtained by means of our own energetic resources and it is only the pathologic cases, the ones which represent the exception from the rule, by means of an intervention from outside the system.

Normally, the psychic equilibrium is, as we stated our own resources, the fruit of the psychic, self-regulation system because it is natural for the human body to get back to its equilibrium each time when necessary, by means of positive constellations and reconstellations. Thus, the law of psychic energy preservation appears to us to be an undeniable truth, being sustained in its sphere of action by the existence of certain causative dependences among the psychic phenomena and processes which, in their turn, derive from the postulate of the unity and from their diversity.

De acelaşi autor:

- *Normă şi normativitate în acţiunea militară*, în: *Raţionalizare şi eficienţă în acţiunea militară – Logică şi praxiologie*, Editura Militară, Bucureşti, 1987.
- *Sociodinamica grupului militar – O abordare polifuncţională*, Editura Militară, Bucureşti, 1991.
- *Metodica pregătirii psihice pentru luptă a militarilor*, în: *Agresiune şi apărare psihologică*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1995.
- *Fundamente psihologice ale luptei armate*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2002.

CU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

EDITURA UNIVERSITĂŢII NAŢIONALE DE APĂRARE
Redactor: Daniela CICAN
Tehnoredactor: Catherine PĂVĂLOIU

Bun de tipar:19.07.2005
Hârtie copiator: A3 **Format: A5**
Coli tipar: 9,12 **Coli editură: 4,56**

Lucrarea conţine 146 de pagini.

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂŢII NAŢIONALE DE APĂRARE

Şoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, Bucureşti
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 319.59.69; 319.48.80/215; 307
Fax: 319.59.69

B. 141/05/1200 **C. 306/05**

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

4564/05

CU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Din jocul forțelor cosmice, din atracția și respingerea centrilor de energie din Univers se explică astăzi splendoarea cerului ; din jocul forțelor biologice și energetice specifice ființei umane se va explica odată,în viitor, splendoarea sufletului omenesc. Să nu ne mirăm dacă această din urmă splendoare va veni mai târziu. Înfăptuirea cosmogonică a avut nevoie de milioane și milioane de ani ca să ajungă la cea pe care o știm noi astăzi și ea încă nu este terminată!

ISBN 973-663-226-1